

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра прикладної лінгвістики

СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТЕОРІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»

Одеса
Фенікс
2025

УДК 81-11(72+75)
С89

Рекомендовано вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № від 2025 р.)

Укладачі:

Мамич Мирослава Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2868-3953)

Назаренко Оксана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID: [0000-0002-4697-6100](https://orcid.org/0000-0002-4697-6100))

Рецензенти:

Кондратенко Наталія Василівна – доктор філологічних наук, професор, професор, кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Строченко Леся Василівна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія».

Сучасні лінгвістичні теорії : навч. посіб. для здобувачів
С89 другого (магістер.) рівня вищ. осв. галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спец. 035 «Філологія» [Електронне видання] / уклад.: М. В. Мамич, О. М. Назаренко ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 104 с. – Режим доступу: <https://> ISBN 978-617-8430-51-1

Навчальний посібник «Сучасні лінгвістичні теорії» має на меті допомогти здобувачам вищої освіти оволодіти системою спеціальних знань про основні напрями сучасних мовознавчих досліджень і зміну наукових парадигм, сформулювати уявлення про генеративну, комунікативно-функційну, когнітивну парадигми у лінгвістиці; сприяти розвитку вміння всебічного та багатоаспектного аналізу мовних одиниць різних рівнів у площині наукового дослідження, вміння знайти в тексті об'єктивні причини ідейно-естетичного, виховного й емоційного впливу, вміння виокремлювати із семантики тексту різноманітну й багатозарову інформацію, вміння інтегровано підходити до тлумачення тексту, вміння розкривати механізми формування й осмислення словесних образів у контексті.

Посібник призначено для здобувачів-магістрів спеціальності 035 «Філологія».

УДК 81-11(72+75)

ISBN 978-617-8430-51-1 © М. В. Мамич, О. М. Назаренко, 2025

ЗМІСТ

Вступ	4
Структура навчальної дисципліни.	9
Тематичний план.	10
Навчальний контент	11
Плани практичних занять.	59
Завдання для самостійної роботи.	72
Тестові завдання	84
Теми презентацій та повідомлень	93
Питання для підготовки до підсумкового контролю	95
Методичні вказівки (рекомендації) для викладачів, які проводять практичні заняття	97
Рекомендований перелік джерел	99

ВСТУП

Сучасна лінгвістика орієнтована здебільшого на людину як мовленнєву особистість. Тому в лінгвістичному просторі з'являються нові парадигми знань на зразок комунітивної, когнітивної, соціальної, лінгвокультурної, зіставної, політичної, прикладної, корпусної, прагматичної, екологічної, синергетичної тощо.

Навчальна дисципліна «Сучасні лінгвістичні теорії» є нормативною для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія та містить основні відомості про сучасні мовознавчі напрями та методи дослідження, аспекти вивчення сучасних лінгвістичних теорій, лінгвокультурологічний підхід дослідження мови, зіставну лексикологію, інтернет-лінгвістику, когнітивні підходи до семантики мовних одиниць, дослідження когнітивної та комунікативної лінгвістики, основи мовної комунікації, теорію мовленнєвих актів, лінгвопрагматику, соціолінгвістику та напрями дослідження політичної лінгвістики, актуальні проблеми лінгвістики тексту, теоретичні основи герменевтики.

Мета навчальної дисципліни – ознайомити здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти з сучасними лінгвістичними теоріями та методиками, сформувавши у них уміння використовувати наукові здобутки сучасної лінгвістики у процесі наукового пошуку, проникати в глибинну суть тексту як мовної одиниці; розширити й систематизувати теоретичні знання здобувачів у новітніх напрямках дослідження сучасного мовознавства; за допомогою різних методів і прийомів аналізу семантики мовних одиниць навчити здобувачів глибинно проникати у зміст тексту.

Завдання навчальної дисципліни – розширити й систематизувати теоретичні знання здобувачів у новітніх напрямках дослідження сучасного мовознавства та в галузі лінгвістики тексту; за допомогою різних методів і прийомів аналізу семантики мовних одиниць навчити глибинно проникати в зміст тексту з метою когнітивного, комунікативного та лінгвістичного аналізу.

Навчальний посібник «Сучасні лінгвістичні теорії» містить лекційний матеріал, питання і завдання до практичних занять, матеріал

для самостійної роботи, питання для підсумкового контролю. Особлива увага приділяється прищепленню здобувачам практичних навичок застосування отриманих знань у майбутній професійній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після вивчення дисципліни «Сучасні лінгвістичні теорії» здобувачі повинні:

- **знати** найважливіші поняття сучасних лінгвістичних досліджень, теоретичні основи, аспекти, концепції, категорії, напрями, принципи специфіку, тенденції розвитку дослідження сучасної лінгвістики;

- **знати** актуальні проблеми дослідження когнітивної, комунікативної, зіставної, політичної, прагматичної лінгвістики, соціолінгвістики, Інтернет-лінгвістики, засоби їх дослідження та мовні одиниці;

- **володіти** основними методами лінгвістичного дослідження;

- **володіти** навичками самостійної роботи, готувати доповіді, реферати чи дослідження-повідомлення проблемного характеру на лінгвістичні теми;

- **зіставляти** різні погляди мовознавців, виявляти здатність доводити, аргументувати свої твердження у певному мовному питанні та проблемі;

- **аналізувати** мовний, мовленнєвий матеріал, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формувати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних;

- **аналізувати** напрями дослідження крізь призму зіставного мовознавства, порівнювати і класифікувати різні напрями і школи в лінгвістиці;

- **застосовувати** сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в конкретній філологічній галузі.

- **використовувати** додаткові лінгвістичні джерела (монографії, статті, енциклопедії, довідники, словники термінів та основних понять тощо);

На вивчення навчальної дисципліни відведено 90 годин / 3 кредити ECTS.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінюванні за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) / А – теоретичний зміст дисципліни засвоєний цілком. Здобувач вищої освіти має системні, повні, ґрунтовні знання щодо понять сучасних лінгвістичних досліджень, теоретичні основи, аспекти, концепції, категорії, напрями, принципи специфіку, тенденції розвитку дослідження сучасної лінгвістики, чітко виокремлює актуальні проблеми дослідження когнітивної, комунікативної, зіставної, політичної, прагматичної лінгвістики, соціолінгвістики, Інтернет-лінгвістики, аналізує засоби їх дослідження та мовні одиниці без помилок. Здобувачеві властивий високий (творчий) рівень компетентності, він уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати вивчений матеріал, добирати джерела інформації та користуватися ними. Відповідь є повною, логічно обґрунтованою, з правильним використанням лінгвістичних термінів.

2. Оцінка «4» (добре) / В – теоретичний зміст дисципліни цілком засвоєний, необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані, завдання виконані переважно якісно. Здобувач вищої освіти добре опанував вивчений матеріал, уміє застосовувати знання в стандартних ситуаціях, аналізувати й систематизувати інформацію щодо найважливіших термінів сучасної лінгвістики, аналізує напрями дослідження крізь призму зіставного мовознавства, порівнює і класифікує різні напрями і школи в лінгвістиці. Здобувач вищої освіти уміє дати ґрунтовну відповідь на поставлене запитання, володіє понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності. Здобувач вищої освіти самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною. Письмові завдання виконані цілком, але допущені незначні неточності або кілька помилок.

3. Оцінка «4» (добре) / С – теоретичний зміст навчальної дисципліни здебільшого засвоєний. Необхідні практичні навички роботи з вивченим матеріалом щодо сучасних лінгвістичних парадигм дослі-

дження сформовані на достатньому рівні. Всі передбачені навчальною програмою завдання виконані, жодне з них не оцінене мінімальним балом. Деякі завдання виконані з помилками, деякими з несуттєвими недоліками. Здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці, виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи на підтвердження певних думок. Відповіді на запитання є логічними, аргументованими, хоч і мають неточності, зокрема, кілька суттєвих помилок.

4. Оцінка «3» (задовільно) / D – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані на базовому рівні. Здобувач вищої освіти загалом правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні теорії і факти з лінгвістичних досліджень, уміє наводити власні приклади на підтвердження певних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності. Більшість робіт, передбачених програмою, виконано частково, деякі з фактичними та змістовними помилками.

5. Оцінка «3» (задовільно) / E – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Деякі практичні навички роботи не сформовані. Здобувач вищої освіти виявляє поверхневі знання з фактичних відомостей; розуміння основних положень навчального матеріалу, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні. Відповідь є недостатньо осмисленою. Уміє застосовувати знання для виконання завдань за зразком. Більшість робіт, передбачених програмою виконано, якість виконання деяких із них оцінена мінімальним балом.

6. Оцінка «2» (незадовільно) / FX – теоретичний зміст курсу засвоєний лише фрагментарно. Необхідні практичні навички не сформовані. Здобувач не знає базового матеріалу щодо лінгвістичних понять, не володіє понятійним апаратом. Відзначається низьким рівнем компетентності. Більшість передбачених програмою навчальних завдань не виконано, або якість їх виконання мінімальна. За додаткової самостійної роботи над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання завдань.

7. Оцінка «2» (незадовільно) / F – теоретичний зміст навчальної дисципліни не засвоєний. Необхідні практичні навички роботи не

сформовані, необхідні завдання не виконані або мають грубі помилки. Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання й відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів або не володіє взагалі. Необхідна подальша робота (зокрема, повторне вивчення курсу).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90–100	A	Відмінно	зараховано
82–89	B	Добре	
74–81	C		
64–73	D	Задовільно	
60–63	E		
1–59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1–34	F		

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекційні заняття	Практичні заняття	Всього ауд. годин	Курсові роботи	Контрольні роботи	Самостійна робота	Всього годин	Кількість кредитів ЕCTS	Екзамен	Залік
ден-на	1	1	14	16	30	-	-	60	90	3	-	+

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви розділів, тем		Кількість годин			
№ п/п		усього	лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1.	Сучасні лінгвістичні парадигми та методи їх дослідження. Аспекти дослідження сучасних лінгвістичних теорій.	10	2	2	6
2.	Лінгвокультурологічний підхід дослідження мови. Напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту. Зіставна лексикологія: здобутки і перспективи. Інтернет-лінгвістика.	12	2	2	8
3.	Когнітивні підходи до семантики мовних одиниць. Предмет дослідження когнітивної лінгвістики.	12	2	2	8
4.	Основи мовної комунікації. Предмет дослідження комунікативної лінгвістики.	12	2	2	8
5.	Теорія мовленнєвих актів. Лінгвопрагматика. Етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики. Аспекти мовленнєвого акту.	14	2	2	10
6.	Основні терміни і поняття соціолінгвістики. Напрями дослідження політичної лінгвістики, її функції, жанри та методи.	14	2	2	10
7.	Актуальні проблеми лінгвістики тексту. Теоретичні основи герменевтики.	4	2	2	-
8.	Становлення корпусної лінгвістики тексту. Комп'ютерна лексикографія.	12	-	2	10
	Всього	90	14	16	60

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ЛЕКЦІЇ

Лекція № 1

Сучасні лінгвістичні парадигми та методи їх дослідження. Аспекти дослідження сучасних лінгвістичних теорій

Мета вивчення: ознайомити здобувачів вищої освіти з найважливішими поняттями сучасних лінгвістичних досліджень, надати уявлення про аспекти дослідження сучасної лінгвістики, познайомити з основними питаннями комунікативної та когнітивної лінгвістики.

План

1. Лінгвістичні парадигми дослідження.
2. Аспекти дослідження сучасної лінгвістики.
3. Методи лінгвістичного дослідження.
4. Комунікативна лінгвістика та її категорії.
5. Когнітивна лінгвістика як наука.
6. Напрями дослідження когнітивної лінгвістики.

1. Лінгвістичні парадигми дослідження

Лінгвістична парадигма – це система понять і уявлень про мову, характерних для певного етапу розвитку цивілізації. Вона визначає основні методологічні підходи та принципи аналізу мовних явищ. Сучасне мовознавство ХХІ століття відзначається одночасним існуванням великої кількості різних наукових парадигм та підходів до вивчення мови. Цей період характеризується експансіонізмом (розширенням сфери досліджень), експланаторністю (зосередженістю на поясненні мовних явищ), функціоналізмом (розглядом мови як засобу комунікації) та антропоцентризмом (пріоритетністю людського чинника у використанні мови).

Науковці активно працюють над визначенням найбільш значущих та поширених лінгвістичних парадигм, створюючи нові методології аналізу та напрямки досліджень.

Як визначає професор О. О. Селіванова, сучасне мовознавство виокремлює величезну кількість сучасних лінгвістичних напрямів: семасіологія, лінгвосеміотика, психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвістика тексту, дискурсивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, граматична теорія, прикладна лінгвістика, корпусна лінгвістика, варіативна лінгвістика, контрастивна (зіставна) лінгвістика, інтернет-лінгвістика, політична лінгвістика, лінгвосинергетика тощо.

Серед дослідників-мовознавців немає єдиної думки щодо основних парадигм лінгвістичних досліджень. Кількість сучасних досліджень постійно збільшується, з'являються нові напрями.

У межах цих напрямів активно розвиваються ономасіологічний, семасіологічний, функціональний, лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний підходи до аналізу мовних і мовленнєвих одиниць.

Сучасне мовознавство активно розвивається, поєднуючи класичні теорії з новітніми підходами. Співіснування різних парадигм дозволяє глибше зрозуміти природу мови, її соціальні, когнітивні та культурні аспекти. Враховуючи нові технології та міждисциплінарні дослідження, перспективи мовознавства залишаються відкритими для подальшого розвитку.

2. Аспекти дослідження сучасної лінгвістики

Сучасна лінгвістика охоплює широкий спектр досліджень, і жоден з її напрямів не може існувати у повній ізоляції або претендувати на абсолютну автономність. Кожна лінгвістична парадигма робить свій внесок у загальний масив мовознавчих знань, забезпечуючи інші галузі корисним матеріалом для аналізу.

Одним із ключових досягнень комунікативно-прагматичного напрямку є розробка загальної теорії комунікації. Серед фундаментальних праць у цій галузі можна відзначити: «Теорію комунікативної діяльності» Ю. Хабермаса, «Основи комунікативної лінгвістики» Ф. С. Бацевича, «Теорію комунікації» Г. Г. Почепцова.

Когнітивно-дискурсивний підхід до вивчення мовних і мовленнєвих одиниць ґрунтується на досягненнях когнітології, яку активно розвивали європейські та американські вчені: Д. Лакофф, М. Тернер, Ж. Фокон'є та інші.

У центрі уваги цієї парадигми знаходиться поняття дискурсу – комунікативного акту, що поєднує вербальні та невербальні компоненти, враховує психологічні, соціальні та культурні аспекти комунікації.

Когнітивно-дискурсивний аналіз дозволяє досліджувати мовні картини світу, аналізуючи різномовні інформаційні потоки. Окрему увагу в цьому контексті приділяють концептуальному аналізу – вивченню текстових концептів та авторських ідей у художньому тексті.

В Україні цей напрям активно розвивається в межах наукових шкіл О. П. Воробйової, А. П. Загнітка, О. О. Селіванової. Серед зарубіжних учених варто відзначити роботи Т. А. ван Дейка, Т. Тенбріка, О. Ціма.

Поєднання теоретичних засад когнітивної лінгвістики та семіотики сприяло появі когнітивно-семіотичного підходу, який аналізує мовні одиниці з точки зору їхньої комунікативної значущості. Проте цей напрям поки що залишається недостатньо розвиненим і потребує подальших досліджень.

3. Методи лінгвістичного дослідження

Для отримання об'єктивних результатів у лінгвістичних дослідженнях застосовується комплекс наукових методів. Поняття *лінгвістичні методи* охоплює систему дій, спрямованих на пізнання та інтерпретацію мовних явищ. Метод визначає загальний шлях до істини, тоді як методика передбачає конкретні інструменти, що допомагають його прокладати. Вибір того чи того методу залежить від мети, завдань і характеру аналізованого матеріалу.

Серед загальнонаукових методів в лінгвістиці слід виокремити:

- **дедукцію** – це метод, що базується на логічному висновку: якщо загальні твердження є істинними, то й конкретні факти, які з них випливають, також будуть істинними;
- **індукцію**, що передбачає рух у протилежному напрямку – від спостереження за окремими фактами до формування загальних закономірностей;
- **метод гіпотез** поєднує індукцію та дедукцію. Він передбачає формулювання припущень (гіпотез) щодо мовних явищ, які згодом піддаються перевірці та підтвердженню або спростуванню;
- **аналіз і синтез** – методи, що працюють у єдності. Аналіз полягає в розчленуванні явища на складові частини та вивченні їхніх характеристик, а синтез – у поєднанні окремих елементів у цілісну систему.

Відомі і спеціальні методи лінгвістичних досліджень:

- **метод лінгвістичного опису та спостереження** передбачає інвентаризацію, систематизацію, класифікацію та інтерпретацію мовних одиниць за їхніми структурними, семантичними та функціональними характеристиками;
- **аналіз лексикографічних джерел** дозволяє порівнювати визначення мовних одиниць у словниках та виявляти особливості їхнього тлумачення;
- **аналіз словникових дефініцій** використовується для встановлення семантичної структури мовних одиниць, визначення концептуальних інваріантів та формування основи для подальших досліджень;
- **концептуальний аналіз** – допомагає вивчати, як у мові відображається концептуальна картина світу;
- **компонентний аналіз** застосовується для розкладання значення слова на окремі складові (семи), виявлення їхньої організації та семантичних зв'язків між словами;
- **метод контрастивного (зіставного) аналізу** дає змогу порівнювати мовні явища у споріднених і неспоріднених мовах, визначати їхні відмінності та подібності на всіх рівнях мовної структури;
- **соціолінгвістичні методи** (анкетування, інтерв'ю) дозволяють досліджувати взаємозв'язок між мовними одиницями та соціокультурними чинниками, що впливають на їхнє формування та розвиток;
- **контекстно-ситуативний аналіз дискурсу** спрямований на вивчення функціональних характеристик мовних одиниць у певних текстових жанрах та ситуаціях комунікації;
- **кількісні методи** використовуються для обчислення частотності вживання мовних одиниць, аналізу їхньої динаміки в різних типах текстів і дискурсів.

Таким чином, методологічний апарат сучасної лінгвістики є багатовимірним і гнучким, що дозволяє ефективно досліджувати мовні явища у різних аспектах.

4. Комунікативна лінгвістика та її категорії

Комунікативна лінгвістика є науковою парадигмою в межах системно-структурної лінгвістики. Вона вивчає процеси людського спілкування за допомогою природної мови, враховуючи всі складові комунікації: фізичні, фізіологічні, психологічні, соціальні, контекстуальні, ситуативні та інші чинники.

Основи цієї галузі закладені в лінгвістиці другої половини ХХ століття, коли мову почали розглядати не лише як систему знаків, а й як засіб вираження людського досвіду, організації міжособистісного спілкування та вербалізації мислення.

На межі 1960–1970-х років відбувся «прагматичний поворот», ініційований працями Дж. Остіна та Дж. Серля, засновників теорії мовленнєвих актів. Це спричинило зростання інтересу до прагматичних аспектів використання мови. Лінгвістична прагматика, що базується на динамічному підході, досліджує мовні знаки як результат когнітивної діяльності людини, спрямованої на формування і передачу смислів.

Ключові питання комунікативної лінгвістики

- Загальні закони комунікації та їхні особливості в різних умовах (соціальних, культурних, професійних).
- Структура мовного коду та його роль у комунікаційних процесах.
- Взаємодія мовних (вербальних) і немовних (невербальних) засобів спілкування.
- Вплив контекстуальних та ситуативних факторів на організацію мовлення.
- Закономірності породження та сприйняття мовлення в різних умовах.
- Причини комунікативних невдач та особливості мовленнєвих стратегій.

Останнім часом у межах комунікативної лінгвістики активно досліджується гендерний аспект спілкування, спрямований на виявлення особливостей комунікативної поведінки чоловіків і жінок (див. роботи Д. Вальтер та інших дослідників).

Комунікативна лінгвістика має власний понятійний апарат, що базується на поєднанні категорій загальної лінгвістики, теорії мовленнєвої діяльності та прагматики. До ключових понять цієї дисципліни належать: комунікація та спілкування; комунікативний акт; інформа-

ція та комунікативний смисл, комунікативна діяльність; мовний код; вербальні й невербальні засоби спілкування.

Неодмінним елементом будь-якого комунікативного процесу є мовна особистість, яка володіє певними індивідуальними характеристиками. Відтак, комунікативна лінгвістика досліджує процеси комунікації між особистостями, що здійснюються за допомогою мовних і паралінгвістичних засобів із метою ефективного обміну інформацією.

5. Когнітивна лінгвістика як наука

Когнітивний означає пізнавальний, тобто пов'язаний із розумовими процесами, такими як сприйняття, формування понять, вирішення завдань, уява та логічне мислення.

У сучасній лінгвістиці вирішення теоретичних і практичних проблем безпосередньо пов'язане з вивченням способів представлення знань у мові, тобто зі взаємодією когнітивних та мовних структур. Одним із ключових механізмів цього процесу є категоризація – форма пізнання, що дозволяє людині узагальнювати досвід і впорядковувати знання шляхом класифікації.

В основі когнітивної лінгвістики лежить дослідження категоризації та концептуалізації світу, адже мова виконує роль когнітивного механізму, що забезпечує репрезентацію та трансформацію різноманітної інформації через систему мовних знаків. Саме тому функціонування мови розглядається як один із видів когнітивної діяльності.

Розвиток когнітивної лінгвістики сприяв появі та активному використанню таких термінів, як *концепт*, *концептуальний аналіз*, *концептуальна семантика*, *концептуальна картина світу*.

Національна концептуальна картина світу відображається у відповідній мовній картині світу, що формується у процесі номінації, де головну роль відіграє слово.

Згідно з когнітивною лінгвістикою, знання представлені у формі концептів – когнітивних одиниць, які відображають досвід людини і репрезентуються у мові. Концепти можуть мати різні рівні абстракції: від конкретних уявлень до узагальнених понять. Концепти, що закріплені у номінативних мовних одиницях, є складовою частиною комунікації та вербалізуються в національній картині світу. Процес номінації можна представити у вигляді такої схеми: реальна дійсність

(ситуація) → інваріантні образи → абстрактні поняття (концепти) → словесно-знакова символізація.

Як і будь-яка наука, когнітивна лінгвістика використовує специфічні методи дослідження. Основним із них є метод концептуального аналізу.

6. Напрями дослідження когнітивної лінгвістики

Когнітивна лінгвістика охоплює кілька ключових напрямів дослідження мови, серед яких особливе місце займають теорія когнітивних моделей, концептуальна метафора та метонімія, а також семантика прототипів.

- Теорія когнітивних моделей та фреймова семантика.

Одним із фундаментальних аспектів когнітивної лінгвістики є дослідження ментальних просторів та когнітивних моделей, що структурують ці простори. Теорія була розроблена Дж. Лакоффом і базується на ідеї, що ментальний простір – це сфера мислення, яка охоплює як реальні, так і гіпотетичні ситуації, а також абстрактні категорії.

Ч. Філлмор увів поняття фрейму (від англ. *frame* – рамка, кадр), яке означає когнітивну структуру, що містить певну інформацію. Фреймова семантика, запропонована ним у 1970-х роках, розвинулася з його теорії відмінкової граматики і згодом стала засобом когнітивного та семантичного моделювання мови.

- Концептуальна метафора та метонімія є ще одним важливим напрямом когнітивної лінгвістики, розробленим американськими дослідниками Дж. Лакоффом і М. Джонсоном. Вони стверджували, що метафора є невід’ємною частиною людського мислення і впливає на повсякденну діяльність та поведінку.

Концептуальна метонімія тісно пов’язана з метафорою, але має відмінну природу. Вона працює в межах однієї концептуальної сфери, дозволяючи розглядати один концепт через інший («*Читати Шевченка*» – *тобто його твори*).

- Теорія семантичних прототипів виникла в 1970-х роках завдяки працям Е. Рош та її колег. Вона пояснює, як у людській свідомості формуються категорії та їхні центральні представники.

Прототип – це найбільш типовий представник певної категорії. Наприклад, для категорії *птахи* таким прототипом є *горобець*, хоча

до неї також належать страуси й пінгвіни, які відрізняються від центрального зразка.

Одним із перших досліджень у цій сфері стала робота Б. Берліна та П. Кея про основні кольороназви. Вони довели, що в різних мовах існує набір основних кольірних концептів: *чорний, білий, червоний, зелений, жовтий, синій, коричневий, фіолетовий, рожевий, помаранчевий, сірий*. Водночас не всі мови мають однакову кількість назв для основних кольорів, що свідчить про культурну специфіку концептуалізації кольорового спектра.

Когнітивна лінгвістика охоплює широкий ряд досліджень, зокрема теорію фреймів, концептуальних метафор і метонімії, а також семантичних прототипів. Вона вивчає, як люди сприймають, структурують і передають знання через мову, що дозволяє глибше зрозуміти механізми мислення та комунікації.

Рекомендована література

1. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Він- ниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
2. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання. Донецьк: ДонНУ, 2014. 464 с.
3. Ковбасюк Л.А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести: навч.-метод. посіб. 2-е вид., перер. й доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 148 с.
4. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. / О. О. Селіванова. К, 2008. 712 с
5. Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу: зб. наук. пр. / за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, С. А. Вискушенко. Житомир, 2024. 107 с.

Лекція № 2

Лінгвокультурологічний підхід дослідження мови.

Зіставна лексикологія: здобутки і перспективи.

Інтернет-лінгвістика

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з найважливішими поняттями лінгвокультурології та напрямками дослідження лінгвокультурологічного концепту, розглянути становлення зіставної лінгвістики та її напрями, надати здобувачам вищої освіти базові знання про становлення та дослідження інтернет-лінгвістики.

План

1. Лінгвокультурологія як галузь мовознавства.
2. Напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту.
3. Становлення зіставної лексикології.
4. Напрями дослідження в площині зіставного мовознавства.
5. Становлення інтернет-лінгвістики.

1. Лінгвокультурологія як галузь мовознавства

Кінець XX століття ознаменувався посиленням інтересом до вивчення взаємозв'язку між мовою та культурою. У цьому контексті центральне місце займає людина як носій мови, культури, фонових знань і поведінкових норм, саме вони роблять її представником певного культурного простору. Водночас людина є й суб'єктом пізнання культури, що відкриває широкі можливості для аналізу мовної картини світу.

Лінгвокультурологія є дисципліною, що виникла в межах функціонально-прагматичної парадигми. Її основним завданням є дослідження механізмів реалізації культурологічної функції мови у дискурсивній практиці. Як знакова система, мова тісно пов'язана з культурою та відображає світогляд народу, трансформуючись разом із ним у процесі історичного розвитку. Мова зберігає, передає та відтворює культурні цінності.

Науковці продовжують пошук найточніших термінів для ключових понять цієї дисципліни. Наразі використовуються такі терміни: *лінгвоконцепти* – поняття, яке означає мовні одиниці, що закріплені у свідомості людини або соціуму та відображають ідеальні уявлення про світ. Вони можуть бути як результатом індивідуальних сенсорних образів, так і ґрунтуватися на них. *Лінгвокультурний концепт* – складне ментально-вербальне утворення, що містить у собі чотири основні аспекти: *понятійний* – визначає дискурсивність і раціональність значення (пов'язаний із логікою); *образний* – відображає метафоричність та емоційність (ґрунтується на психології); *знаковий* – репрезентує вербальну складову (визначається мовною системою); *ціннісний* – виражає аксіологічну складову, тобто оцінку значення (походить із філософії).

Концепт складається з таких елементів:

- Образ – найяскравіше уявлення, що асоціюється з концептом.

- Інформаційний зміст – набір знань, які концепт передає.
- Інтерпретаційне поле – додаткові смисли, що розширюють значення концепту.

Варто зазначити, що складові концепту не мають чітко визначених меж. Інформаційний зміст може одночасно входити до ядра концепту, найближчої периферії чи інших його зон. Інтерпретаційні ознаки можуть бути настільки яскравими, що потрапляють у ядро концепту, навіть якщо спочатку належали до периферії.

Єдина частина концепту, яка стабільно залишається на периферії, – це пареміологічна зона (прислів'я, приказки тощо). Водночас образ, який у колективній свідомості може знаходитися на периферії, в індивідуальному сприйнятті нерідко стає ядром концепту, оскільки відіграє ключову роль у когнітивному досвіді носія мови.

Таким чином, периферійний статус тієї чи тієї концептуальної ознаки не означає її меншої значущості. Він лише вказує на ступінь її віддаленості від ядра концепту та інтенсивність її сприйняття у мовному просторі.

2. Напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту

Як і будь-яка наукова дисципліна, лінгвокультурологія має власний набір методів дослідження. Оскільки ця галузь є міждисциплінарною за своєю природою, у ній поєднуються лінгвістичні, культурологічні та соціологічні підходи.

Основні напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту: фреймовий аналіз, концептуальний аналіз, семасіологічні методи, комплексний підхід до дослідження концептів, концептуально-асоціативний та дискурсивний аналіз.

Ці методи використовуються для дослідження того, як певні концепти проявляються у свідомості носіїв мови, а також, як вони реалізуються в конкретних текстах і в мовленні.

Окремий напрям лінгвокультурології пов'язаний із дослідженням художніх текстів. Він передбачає аналіз тексту крізь призму культурних особливостей мови, що вимагає сформованої лінгвокультурологічної компетенції. Ця компетенція включає знання мови та її семантичних особливостей; національної культури, традицій, ритуалів, символіки; фольклору, етнології, етнографії, міфології тощо.

Сучасні дослідження в цій галузі зосереджуються на таких аспектах: 1) міжкультурна комунікація – для розвитку міжкультурної компетенції; 2) політичний дискурс – для глибшого розуміння політичних процесів у різних країнах; 3) діалектологія – для аналізу концептуальної картини світу носіїв різних діалектів.

Таким чином, сучасні лінгвокультурологічні дослідження спрямовані на вивчення культурного аспекту мовних одиниць та текстів, розширюючи розуміння ролі мови в передачі культурних цінностей.

3. Становлення зіставної лексикології

З 1960-х років XX століття у лінгвістиці спостерігається інтенсивний розвиток зіставних досліджень на матеріалі різних мов світу. Питання порівняльно-історичного та типологічного мовознавства вимагали глибшого опрацювання, що знайшло своє продовження у порівняльних дослідженнях 1970–1980-х років. Саме в цей період почала формуватися концепція порівняльного мовознавства, яка сприяла впорядкуванню та систематизації мовних систем у цілому, а також їхніх окремих підсистем.

На початку XXI століття зіставні дослідження проводяться з урахуванням загальних лінгвістичних тенденцій. Сучасні науковці, дотримуючись традиційних підходів до аналізу мовних явищ, продовжують досліджувати ізоморфні та аломорфні риси різних мов. Особливу увагу приділяють зіставній (контрастивній) лексикології, зокрема вивченню лексичної семантики, що залишається одним із найактивніших напрямів у мовознавстві.

Зіставна лексикологія сприяє вдосконаленню методів контрастивного аналізу; підтверджує існування мовних універсалій; допомагає встановити міжмовні універсальні смисли. Її завданням є порівняння мов як у синхронії, так і в діяхронії. Дослідження охоплюють виявлення спільних і відмінних рис у лексико-семантичних системах різних мов на всіх рівнях. Крім того, зіставна лексикологія має важливе значення для теорії перекладу (допомагає знаходити оптимальні відповідники між мовами); двомовної лексикографії (сприяє укладанню якісних двомовних словників).

Таким чином, зіставні мовознавчі дослідження є невід’ємною складовою сучасної лінгвістики, що відкриває нові можливості для аналізу мовних явищ і їхнього застосування в перекладознавстві та лексикографії.

4. Напрями дослідження в площині зіставного мовознавства.

Один із напрямів сучасної лінгвістики – зіставний аналіз фразеологічних одиниць на матеріалі різних мов. Останні роки збільшується кількість досліджень, що фокусуються на структурі та семантиці фразеологізмів у порівняльному аспекті.

Ще однією важливою сферою контрастивної лексикології є зіставне термінознавство, що передбачає аналіз номінацій у різних мовах. Теорія номінації відіграє ключову роль у цих дослідженнях, оскільки дозволяє простежити закономірності іменування об'єктів, явищ і феноменів у різних мовних системах.

Важливий аспект сучасної лінгвістики – аналіз концептів, що дозволяє глибше дослідити мовні та концептуальні картини світу. Вони відображають світогляд людини, її сприйняття реальності та взаємодію з навколишнім середовищем.

Психолінгвістичний підхід передбачає аналіз асоціативних полів, що допомагає виявити як універсальні, так і етнічно специфічні особливості мовних асоціацій.

Дослідження співвідношення мови з мисленням, культурою та мовленням сприяє розвитку теорії міжкультурної комунікації. Це дозволяє передбачити можливі комунікативні труднощі між представниками різних етносів та уникнути непорозумінь у процесі спілкування. Особливу цінність у цьому контексті мають міжмовні та міжкультурні паралелі, що допомагають простежити закономірності взаємодії мовних елементів у різних культурах.

Сучасна українська зіставна лінгвістика, базуючись на дослідженнях видатних мовознавців Ф. С. Бацевича, І. В. Корунця, М. П. Кочергана та інших, підтверджує перспективність контрастивного аналізу мов. Окрім того, зіставна лексикологія відкриває нові напрями досліджень, зокрема зіставний аналіз дискурсу, що є одним із найперспективніших напрямів сучасних лінгвістичних студій.

5. Становлення інтернет-лінгвістики

Інтернет-лінгвістика є одним із найновіших і найбільш перспективних напрямів сучасних мовознавчих студій. Оскільки інтернет став невід'ємною частиною життя сучасної людини, лінгвісти з різних країн дедалі більше уваги приділяють багатоаспектному аналізу

інтернет-дискурсу, що виник у новому цифровому комунікативному середовищі.

Об'єктом наукових досліджень стає мовлення в інтернет-просторі, специфіка цифрової комунікації, аналіз електронної переписки, блогів, месенджерів, чатів, а також питання самопрезентації людини у віртуальному світі. Вчені досліджують сайти та блоги з точки зору ідентичності, анонімності тощо.

Термін *інтернет-лінгвістика* був уперше використаний Д. Крісталом у 2005 році, а остаточно закріпився в науковому дискурсі після публікації його посібника «Інтернет-лінгвістика: посібник для студента» у 2011 році. Синонімом цього поняття є *мережева лінгвістика*.

Цей мовознавчий напрям досліджує ключові аспекти функціонування будь-якої природної мови у цифровому просторі, зокрема особливості мови онлайн-комунікації, термінологічну систему інтернету, специфіку анонімного спілкування в мережі.

Фактичним матеріалом для аналізу слугують тексти, які поєднують риси усного та писемного мовлення. До основних характеристик таких текстів належать:

1. Гіпертекстуальність – взаємозв'язок тексту з іншими текстами через посилання, що дає читачеві змогу самостійно обирати порядок їх опрацювання. Це забезпечує нелінійність та дисперсність тексту.
2. Мультиmodalність – поєднання мовних, візуальних та семіотичних елементів.
3. Нестабільність – можливість редагування, видалення або зміни тексту.
4. Діалогічність – можливість взаємодії між учасниками комунікації як у синхронному, так і в асинхронному режимі, що сприяє розвитку дискусій.

За останнє десятиліття дослідники зосереджуються на таких аспектах, як: особливості цифрової комунікації, включаючи гіпертекстуальність, інтерактивність, мультиmodalність; використання невербальних засобів у комп'ютерно-опосередкованій комунікації; вивчення форм та жанрів інтернет-комунікації; аналіз нових цифрових платформ, таких як Telegram або TikTok, що поступово витісняють традиційні засоби спілкування (наприклад, електронні листи); дослідження явища кібербулінгу, що стає серйозною соціальною проблемою.

Серед ключових векторів розвитку інтернет-лінгвістики можна виокремити створення корпусів текстів різних форм інтернет-комунікації для проведення якісного та кількісного аналізу та дослідження інтернет-дискурсу як глобального комунікативного середовища, яке не має часових або просторових обмежень та функціонує через новітні цифрові засоби комунікації (зокрема, в аспекті лінгвопрагматики).

Таким чином, інтернет-лінгвістика є динамічною галуззю мовознавства, яка розвивається разом із змінами в цифровому просторі та відкриває нові перспективи для аналізу мови у віртуальному середовищі.

Рекомендована література

1. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
2. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник / Є. А. Карпіловська. Донецьк, 2006. 187 с.
3. Каплунов Д. Нейрокопірайтинг. 100+ засобів впливу за допомогою тексту. Харків: Фабула, 2019. 352 с
4. Клименко О. Л. Порівняльна лексикологія: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська освітньо-професійної програми Переклад (англійський). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 122 с.
5. Куц М. О., Сіняговська І. Ю. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: конспект лекцій, ступінь бакалавр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. 147 с.
6. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. П. Загнітко, І. В. Богданова; за ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
7. Мамич М. В. Вербальний контент і лінгвокультурологічне наповнення тексту. *Українська мова*. 2021. № 2. С. 18–32.
8. Матужкова О. П. Лінгвокультура та переклад: монографія. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.

Лекція № 3

Когнітивні підходи до семантики мовних одиниць.

Предмет дослідження когнітивної лінгвістики

Мета вивчення: ознайомити здобувачів вищої освіти з когнітивними підходами до семантики мовних одиниць, познайомити зі структурою концепту та його типологією, дати здобувачам основні знання щодо функціонально-семіологічного підходу досліджень, надати їм базові знання про концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.

План

1. Концепти й категорії, їх формування і вербалізація
2. Структура концепту. Концептуальний аналіз. Типологія концептів.
3. Концепт і мовне значення. Лексичні й граматичні концепти.
4. Традиційна і альтернативні теорії категорій.
5. Функціонально-семіологічний підхід.
6. Концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.

1. Концепти й категорії, їх формування і вербалізація

У когнітивній лінгвістиці концепт є ключовою аналітичною одиницею, що використовується для вивчення мовного та мисленнєвого процесів. Його інтерпретація залежить від різних підходів, зокрема культурологічного, лінгвокультурного, психолінгвістичного, семантичного, етнічного та соціо-психо-культурного.

К. Ю. Голобородько стверджує, що концепт можна визначити як лінгвоментальну категорію, яка узагальнює знання та досвід людини, відображає її когнітивні ресурси та слугує засобом репрезентації концептуальної картини світу мовної особистості.

Людина мислить саме концептами. Під час мисленнєвої діяльності вона аналізує, порівнює та комбінує їх, створюючи нові концепти як результат когнітивної обробки інформації.

Концепт слід відрізняти від поняття. Поняття фіксує лише загальні та суттєві ознаки предмета або явища, визначені з логічної точки зору. Концепт же може охоплювати будь-які характеристики об'єкта, навіть ті, що не є істотними, оскільки він формується не лише в теоретичному, а й у повсякденному пізнанні.

Таким чином, концепт можна розглядати як посередника між словом і реальністю, що зберігається у семантичній пам'яті людини та відіграє важливу роль у формуванні її концептуальної картини світу.

Концепти виникають у свідомості людини в результаті різних пізнавальних процесів, серед яких: чуттєвий досвід (сприйняття довкілля через органи чуття); предметно-практична діяльність (діяльність людини, спрямована на зміну світу); експериментально-пізнавальна та наукова діяльність (емпіричні та теоретичні дослідження); мисленнєва діяльність (аналіз, синтез, абстрагування); вербальне та невербальне спілкування (комунікація та соціальна взаємодія).

Сприйняття світу відбувається у вигляді гештальтів – цілісних образів, що об'єднують окремі характеристики об'єкта в єдину когнітивну структуру.

Доступ до концептів забезпечує мова, яка є інструментом їхнього вираження. Концепти можуть вербалізуватися окремими словами, словосполученнями, фразеологізмами, реченнями, текстами, цілими творами окремих авторів або навіть культурними традиціями певного суспільства.

Отже, концепт є не лише когнітивною одиницею, а й засобом передачі та збереження культурних знань, що відображають світогляд мовної спільноти.

2. Структура концепту. Концептуальний аналіз. Типологія концептів

Концепт не має чітко визначеної структури, хоча його будова включає ядро та периферію. Ядро містить конкретні, образні характеристики, тоді як периферія складається з абстрактних ознак. Ієрархічна організація концепту є відносною та індивідуальною, оскільки залежить від особистого досвіду та умов його формування в кожній людині.

Для дослідження структури, формування та розвитку концептів застосовується концептуальний аналіз, який оперує такими поняттями: конкретно-чуттєвий образ, уявлення, схема, поняття, прототип, пропозиціональна структура (пропозиція), фрейм, сценарій (скрипт), гештальт.

Класифікація концептів визначається методологічними підходами та специфікою досліджуваного матеріалу.

3. Концепт і мовне значення. Лексичні й граматичні концепти

Концепти, як елементи свідомості, не є залежними від мови. Людина сприймає слова не лише на рівні значень, а глибше – на рівні смислів, тобто концептів і їхніх характеристик.

Мовні засоби передають лише частину концептуального змісту, що підтверджується наявністю синонімії, варіативності дефініцій і текстових описів одного й того ж концепту. На думку А. М. Приходька, значенням слова стає лише той концепт, який отримав мовне вираження через знак.

На граматичному рівні важко виокремити конкретні значення у сполучниках, займенниках і частках. Водночас концепти, які вони передають, є очевидними: це можуть бути зв'язок, протиставлення, вказівка чи заміна предмета або особи.

Методи аналізу концептів

- Семантичний аналіз, що охоплює колективні знання, тобто ті, що є спільними для всього соціуму.
- Когнітивний аналіз, що зосереджується як на колективних, так і на індивідуальних знаннях, адже пізнання і мислення мають суб'єктивний характер.

Різні типи концептів відображають різноманітність предметів та явищ довкілля і їхню неоднорідність у свідомості людини.

Розрізняють лексичні (представлені значенням окремих слів); фразеологічні (виражаються через значення фразеологічних одиниць); граматичні концепти (реалізуються у граматичних формах, категоріях і синтаксичних конструкціях).

Згідно з класифікаціями Дж. Лакоффа, Дж. Тейлора та А. М. Приходька, лексичні концепти поділяються на такі типи:

- конкретно-чуттєвий, предметний образ – формується через значення слів, що містять конкретні візуальні характеристики; назви прототипів категорій предметів; зорові образи;
- уявлення (мисленнєва картинка) – створюється за допомогою лексичних одиниць, що позначають класи предметів; візуальних або тактильних характеристик; внутрішньої форми слова;
- концепт-схема – містить риси уявлення, але є більш абстрагованим;
- поняття – передається через словесні дефініції та власні імена, які набули загального значення;

- **концепт-фрейм** – міститься у значеннях слів, що пов'язані асоціативними зв'язками з іншими словами та семантичними групами.
- **Сценарій** – виражається через віддієслівні іменники та імена подій; фразеологічні одиниці, що передають розвиток подій та розподіл ролей між учасниками.

Граматичні концепти виникають у процесі узагальнення знань про мовні явища та їхні властивості. Вони відображають відносини між мовними об'єктами, що моделюють зв'язки у навколишньому світі. Деякі граматичні концепти, зокрема категорії роду, числа, часу, мають складну структуру і в лінгвістиці класифікуються як «двомірні» або «багатомірні» концепти.

Структура граматичних концептів включає когнітивну основу, зміст граматичних форм і граматичні значення, загальні мовні поняття, відомості про історичні процеси розвитку мови. На відміну від лексичних концептів, граматичні є відносно стабільними у мовній системі.

4. Традиційна і альтернативна теорія категорій

У сучасній лінгвістиці існують три основні підходи до формування категорій та їхньої репрезентації у свідомості людини.

1. **Класичний (традиційний) підхід** – представлений ще в працях Платона та Аристотеля.
2. **Нетрадиційний підхід** – базується на концепції «родинної подібності», запропонованій Л. Вітгенштейном.
3. **Прототипова теорія** – розроблена в межах когнітивної психології (П. Кей, Е. Рош та ін.).

Класична теорія має філософське підґрунтя та ґрунтується на апіорних міркуваннях. Вона передбачає, що кожна категорія визначається чітким набором суттєвих ознак, які є спільними для всіх її членів; всі елементи категорії є рівноправними, їхня належність визначається наявністю цих суттєвих характеристик; межі категорій чітко окреслені; всі ознаки є бінарними опозиціями (тобто або наявні, або відсутні).

Нетрадиційний підхід заперечує жорсткі межі категорій і пропонує концепцію «родинної подібності»: члени категорії можуть мати спільні риси, але не обов'язково всі разом. Ідеї Л. Вітгенштейна стали основою для двох напрямів досліджень: виявлення «родинних

зв'язків» між елементами категорії; пошук найбільш типового зразка категорії, який має найбільшу кількість спільних характеристик і є її найбільш яскравим представником.

Прототипова теорія виходить із таких основних принципів.

- Реальний світ не є хаотичним, а структурованим, що дозволяє людському мисленню групувати об'єкти у категорії.
- Категорії поділяються на природні (сприймаються чуттями) та когнітивні (семантичні).
- Елементи категорій нерівнозначні: деякі є більш типовими (прототипи), інші – менш вираженими.
- Всі елементи категорії групуються навколо прототипу.
- Належність об'єкта до категорії визначається схожістю з прототипом.
- Градієнтність: категорія не має чітких меж і включає елементи з різним ступенем відповідності прототипу.

Прототипові категорії організовані за принципом «родинної подібності», де найбільш значущими є ознаки, притаманні прототипу та спільні для всіх членів категорії.

Прототипові елементи мають найбільшу кількість характеристик, спільних із іншими членами категорії. Непрототипові (проміжні) елементи – містять деякі спільні ознаки, але також мають характеристики, притаманні іншим категоріям. Через це межі прототипових категорій є нечіткими, що принципово відрізняє цей підхід від класичного.

Прототипові категорії мають властивість адаптуватися до нових умов, що робить їх зручними для людського мислення та комунікації. Вони можуть включати нові елементи, навіть якщо ті мають лише одну або кілька спільних із прототипом характеристик. Таким чином, прототиповий підхід забезпечує гнучкість мислення, необхідну для адекватного сприйняття динамічного світу.

5. Функціонально-семіологічний підхід

Дослідження процесів функціональної категоризації слова у висловлюванні потребувало створення спеціального підходу, який враховував би особливості формування значення мовного знака (семіозису) у момент виконання ним певної функції. Цей підхід отримав назву функціонально-семіологічного. Його основні положення такі:

- Центральним об'єктом лінгвістичних досліджень є дихотомія «мова – мовлення».
- Значення слова є спільним, воно зазвичай трактується як основне та відображене в мовній системі. У мовленні це значення активує відповідний концепт, на основі якого формуються різні функціональні смисли. Важливо, що кожен із них унікальний і виникає безпосередньо в контексті, а не існує у вигляді готової мовної одиниці.
- Лексичне та граматичне значення слова є елементами мовної категоризації, тоді як його функціональний смисл залежить від відповідної функціональної категорії.
- Функціональна категоризація ґрунтується на взаємодії системного значення слова та його функціонального осмислення. Основні механізми цієї взаємодії – актуалізація, перекатегоризація, полікатегоризація, імплікація та драматизація.
- Поліфункціональність категоризації слова пояснюється інтегративним характером формування смислу висловлювання, який виникає у процесі взаємодії всіх елементів мовлення в межах конкретної граматичної структури.
- Мовні категорії, як і будь-які концептуальні категорії, організовані за принципом прототиповості, тобто містять центральні (прототипові) та периферійні елементи.
- Когнітивний механізм функціональної категоризації реалізується через концептуальні характеристики відповідної категорії.

Вивчення процесів функціональної категоризації слова в межах функціонально-семіологічного підходу можна розглядати як одну з форм концептуального аналізу.

6. Концептуальний аналіз семантики мовних одиниць

У когнітивній лінгвістиці використовуються різні методи концептуального аналізу, які об'єднує спільна мета – виявлення концептів, що визначають існування мовного знака як когнітивної структури, яка відображає знання людини про світ.

Згідно з концепцією Л. І. Белехової, словесний поетичний образ є симбіозом різних рівнів знань: базових, архетипних, конвенційних (стереотипних) та індивідуальних. У цьому контексті словесний

образ розглядається як лінгво-когнітивний конструкт, що об'єднує передконцептуальну, концептуальну та вербальну складові.

Лінгвопоетичний аналіз складається з двох основних етапів:

1. Дослідження механізмів формування та осмислення словесного поетичного образу у художньому тексті. На цьому етапі здійснюються такі операції: передкатегоризація; категоризація та концептуалізація словесних поетичних образів; вербалізація концептуальної структури.

2. Формування та інтерпретація образного простору твору. Цей етап спрямований на вивчення лінгво-когнітивних операцій і процедур, які забезпечують створення образного простору художнього тексту.

Основні лінгвокогнітивні операції: конкретизація, спеціалізація, модифікація.

Вивчення концепту включає спеціальні дослідницькі процедури, серед яких: дефінування (аналіз значень слова через визначення його основних характеристик); контекстуальний аналіз (дослідження концепту через його вживання у мовленні); етимологічний аналіз (вивчення походження слова та його концептуального наповнення); пареміологічний аналіз (аналіз концепту через прислів'я, приказки, афоризми та інші сталі вирази).

Різниця між семантичним і концептуальним аналізом полягає в тому, що семантичний аналіз зосереджений на визначенні значень слова та його взаємозв'язків з іншими словами в мовній системі. Концептуальний аналіз спрямований на встановлення смислу, навколо якого групуються слова, категорії та ширші когнітивні структури знань.

Таким чином, концептуальний аналіз не лише допомагає розкрити зміст окремих мовних одиниць, а й дозволяє відтворити картину світу, що формується у свідомості носіїв мови.

Рекомендована література

1. Когнітивна лінгвістика [Електронний ресурс]: наук.-допом. бібліогр. показч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека; уклад. Л. Дейнека. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2020. 76 назв.
2. Коч Н. В. Когнітивна лінгвістика: навч. посіб. Миколаїв: Іліон, 2021. 132 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Когнітивна лінгвістика й лінгвоконцептологія: навчальний посібник (для підготовки здобувачів вищої освіти за ОНП «Філологія Philology») (галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія Philology) третього (освітньо-наукового (доктор філософії) рівня). Вінниця, 2020. 165 с.

Лекція № 4

Основи мовної комунікації. Предмет дослідження комунікативної лінгвістики

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з найважливішими поняттями комунікативної лінгвістики, розглянути моделі та компоненти комунікації, вербальні компоненти спілкування, познайомити зі складовими комунікативного акту, законами успішного спілкування, дати основні знання щодо новітніх форм комунікації, навчити аналізувати комунікативну ситуацію за схемою.

План

1. Комунікативна лінгвістика.
2. Моделі та компоненти комунікації.
3. Вербальні компоненти спілкування.
4. Загальна характеристика складових комунікативного акту.
5. Закони успішної комунікації.
6. Новітні форми комунікації. Аналіз комунікативної ситуації.

1. Комунікативна лінгвістика

Як наукова дисципліна комунікативна лінгвістика почала формуватися у другій половині ХХ століття. Це розділ сучасного мовознавства, що є самостійним науковим напрямом, який досліджує процеси спілкування за допомогою природної мови. Вона охоплює всі складові комунікації: фізичні, фізіологічні, психологічні, соціальні, контекстні, ситуативні тощо.

Основна мета цієї галузі – дослідження мови у процесах реального спілкування. Для аналізу комунікації застосовуються різні методи, серед яких найпоширенішими є:

1. Семіотичний аналіз

Цей метод базується на дослідженні комунікації через її знакову природу. Він використовує підходи, розроблені у лінгвістиці, зокрема пошук стійких знакових одиниць, аналіз їх взаємодії та особливостей використання.

Знаки можуть функціонувати паралельно з мовою (наприклад, жести-знаки та міміка, які замінюють мовлення); доповнювати або компенсувати мову (наприклад, інтонація, шрифтове оформлення текстів); змінювати функції мови або її знаковий характер (наприклад, використання мови у художніх текстах).

2. Прагматичний аналіз.

Цей метод дозволяє дослідити зв'язок мовних структур із людськими факторами комунікації. Він фокусується на таких аспектах: стратегія та тактика спілкування; оцінні характеристики взаємодії; правила, закони та конвенції комунікації.

Головна увага при застосуванні цього методу приділяється взаємодії між відправником і отримувачем повідомлення, а також контексту, в якому відбувається спілкування.

3. Структурний аналіз.

Цей підхід орієнтований на вивчення внутрішньої організації мовних явищ і взаємозв'язків між їх елементами. До основних методів структурного аналізу належать:

- Дистрибутивний метод – класифікація мовних одиниць на основі їхнього розташування у мовному потоці.
- Трансформаційний метод визначення синтаксичних і семантичних подібностей через трансформаційні перетворення речень. Наприклад, він допомагає відрізнити назви істот і неістот.
- Компонентний метод, що дозволяє розкласти значення слова на мінімальні семантичні складові.

4. Дискурс-аналіз.

Цей метод спрямований на дослідження соціального контексту комунікації. За допомогою цього методу можна проаналізувати організацію мовних засобів у різних типах дискурсу (наприклад, у побутовому діалозі, офіційному чи медійному дискурсі), дозволяючи зрозуміти, як мова використовується в конкретних ситуаціях.

Таким чином, комунікативна лінгвістика досліджує мову як інструмент взаємодії, аналізуючи її використання в різних умовах комунікації та враховуючи як мовні, так і позамовні фактори.

2. Моделі та компоненти комунікації

З точки зору семіотики та з урахуванням різних аспектів комунікативного акту, типів взаємозв'язків між учасниками та динаміки спілкування, виділяють три основні моделі комунікації:

1. Лінійні моделі запропоновані такими дослідниками, як Г. Ласвелл, К.-Е. Шеннон, Р. Якобсон. Вони розглядають комунікацію як лінійний, односпрямований процес, що відбувається від відправника (адресанта) до отримувача (адресата).

Хоча такі моделі частково відображають особливості міжособистісного спілкування, вони не враховують усіх важливих чинників, які впливають на реальну комунікацію.

2. Інтерактивні моделі спілкування підкреслюють активну участь обох сторін у комунікативному процесі, тому ключовим елементом тут є зворотний зв'язок. Таку модель запропонував французький філософ Р. Барт. Вона описує комунікацію як послідовність окремих актів, які мають чіткий початок і завершення. При цьому відправник значною мірою визначає дії отримувача, хоча той також впливає на хід спілкування.

3. Трансакційні моделі. У цій концепції комунікація представлена як процес одночасного надсилання та отримання повідомлень, де учасники взаємозалежні й одночасно виконують функції і відправника, і отримувача. Однією з найпопулярніших трансакційних моделей є концепція німецького лінгвіста В. Шрамма. Він тлумачить комунікацію як постійну інформаційну, психологічну та емоційну взаємодію між співрозмовниками, які не змінюють свої ролі, а виконують їх одночасно.

Комунікація як мовленнєва діяльність включає основні компоненти та засоби взаємодії:

- адресант (мовець, автор) – відправник повідомлення, який кодує інформацію та подає її у формі, доступній для адресата (слухача, читача, аудиторії);
- адресат – отримувач повідомлення, що інтерпретує його зміст;
- повідомлення – інформація, закодована в певній формі та передана через відповідний канал комунікації. Це може бути не лише вербальна мова, а й інші знакові системи: жести, міміка, рухи тіла, графічні елементи (схеми, діаграми тощо);
- канал комунікації – засоби, що забезпечують передавання повідомлення від джерела до отримувача. Розрізняють такі канали: усний та письмовий; вокальний (звуковий), візуальний, тактильний, нюховий, смаковий;
- інформаційний шум – різноманітні перешкоди, що ускладнюють розуміння повідомлення (наприклад, семантичні бар'єри, інформаційне перевантаження, слабкий зворотний зв'язок);

- фільтри – чинники, які обмежують або модифікують інформацію у процесі комунікації. Вони можуть бути внутрішніми (наприклад, психологічні установки: недовіра, невпевненість); зовнішніми (наприклад, цензура, соціальні табу);
- зворотний зв'язок – реакція адресата на отримане повідомлення, що може бути словесною (вербальною) або несловесною (міміка, жести, поведінка тощо). Зворотний зв'язок дає можливість оцінити ефективність комунікації та досягнення її мети;
- контекст і ситуація – сукупність умов, що впливають на комунікативний процес: час і місце спілкування; наявність чи відсутність безпосереднього контакту між комунікантами; можливість бачити або чути співрозмовника; формальність або неформальність ситуації; кількість учасників комунікації.

Таким чином, процес комунікації є складною багаторівневою системою, у якій взаємодіють різні мовні та позамовні фактори, визначаючи ефективність і якість спілкування.

3. Вербальні компоненти спілкування

У міжособистісному спілкуванні ключову роль відіграють вербальні елементи, тобто мовні знаки та засоби мовного коду: слова, словосполучення, речення, тексти. Саме через них передається основна інформація.

З точки зору комунікації мову можна визначити як систему спілкування, що характеризується такими властивостями: спеціалізація, продуктивність (креативність), недовговічність, довільність мовних знаків, здатність до транслювання, культурна зумовленість.

Будь-який акт мовленнєвого спілкування відбувається у визначених комунікативних формах. У комунікативній лінгвістиці виділяють три основні форми: монолог, діалог, полілог.

Отже, людська комунікація відбувається у межах визначених форм, кожна з яких має власні особливості та виконує специфічну роль у процесі взаємодії.

4. Загальна характеристика складових комунікативного акту

У загальній теорії діяльності комунікативна діяльність не розглядається як самостійна, оскільки реальне спілкування відбувається під впливом численних чинників. Зокрема, на нього впливають когнітивні, соціальні, психологічні особливості комунікантів, а також конкретні умови комунікації (контекст і ситуація). Тому комунікативну діяльність необхідно розглядати у тісному зв'язку з соціальною активністю людини.

Комунікативна діяльність передбачає взаємодію особистостей у процесі спілкування, що реалізується через комунікативні акти.

Комунікативний акт – це фундаментальне поняття комунікативної лінгвістики, яке позначає процес спілкування, що відбувається в певному просторі та часі. Його результатом є дискурс.

Кожен комунікативний акт складається з двох основних компонентів:

- Комунікативна ситуація – частина об'єктивної реальності, у межах якої здійснюється мовленнєва взаємодія.
- Дискурс – мовленнєво-мисленнєва діяльність, що включає мовні засоби (лінгвістичний код) та немовні елементи (жести, міміку, інтонацію, контекстуальні фактори).

Комунікативний акт передбачає взаємодію щонайменше двох осіб, які обмінюються інформацією за допомогою мовних засобів. Важливим елементом комунікації є комунікативна інтенція, тобто мета та намір мовця. Саме вона визначає зміст висловлювання, стратегію спілкування, вибір мовних засобів, тональність розмови, створення відповідної атмосфери комунікації.

У лінгвістиці немає єдиної класифікації стратегій спілкування. Згідно з концепцією Т. ван Дейка та В. Кінча, виділяють:

- 1) пропозиційні стратегії – побудова висловлювань на основі семантичного аналізу, що включає розпізнавання значень слів та синтаксичних структур;
- 2) стратегії локальної когерентності – забезпечення зв'язності тексту через логічне впорядкування інформації;
- 3) макростратегії – організація тексту так, щоб слухач зміг зрозуміти тему повідомлення на основі мінімального обсягу інформації з початкових реплік;

4) стилістичні стратегії – вибір і використання мовних засобів відповідно до контексту (формальність, соціальний статус комунікантів, стиль спілкування);

5) конверсаційні стратегії – забезпечують динамічний розподіл ролей у комунікації з урахуванням соціальних характеристик учасників, невербальних компонентів та ситуативного контексту;

6) комунікативна стратегія – визначає послідовність мовленнєвих дій, які реалізує адресант;

7) кооперативна стратегія – використовується під час діалогів і полілогів (обговорення, поради, розповіді, обмін думками);

8) некооперативна стратегія – застосовується у ситуаціях конфлікту, суперечки, критики, уникнення відповіді, висловлення претензій чи погроз.

Комунікативні стратегії реалізуються через конкретні тактики, які визначають лінію поведінки на певному етапі взаємодії. Тактики формують структуру діалогу (полілогу), керують чергуванням емоційного забарвлення у розмові та впливають на сприйняття повідомлення. Вони можуть проявлятися у вигляді оцінки, радості, суму, сумніву тощо.

Комунікативна діяльність є складним процесом, що залежить від соціальних, когнітивних і психологічних факторів. У спілкуванні комуніканти використовують різні стратегії та тактики, які допомагають досягти комунікативної мети та адаптуватися до умов конкретної ситуації.

5. Закони успішної комунікації

Процес комунікації підпорядковується певним законам, які пов'язані з психологічними особливостями комунікантів, їхніми соціальними ролями та загальними закономірностями взаємодії. Виконання цих законів сприяє ефективному спілкуванню та досягненню взаєморозуміння.

Успішне спілкування передбачає використання нормативних мовних засобів, а також дотримання таких характеристик мовлення, як: ясність і чіткість, стилістична відповідність ситуації, виразність, відсутність зайвих або надмірно інформативних елементів.

Порушення мовленнєвих норм може призводити до помилок на різних рівнях мовної системи, що ускладнює розуміння та знижує ефективність комунікації.

Неефективна комунікація може виникати з кількох причин: неуважне слухання; неврахування особливостей слухача; неправильне використання вербальних і невербальних сигналів; незнання інтересів і потреб співрозмовника; ігнорування двостороннього характеру комунікації; порушення правил ввічливості.

Для досягнення взаєморозуміння комуніканти повинні бути готовими до спілкування та очікувати від нього певних результатів, мати уявлення про взаємостосунки зі співрозмовником, враховувати можливості вираження власних думок.

Ефективність комунікації визначається відповідністю принципу комунікативного співробітництва, сформульованого Г. П. Грайсом.

Постулати Грайса як основа успішної комунікації:

- 1) постулат кількості – повідомлення повинно містити стільки інформації, скільки необхідно для досягнення мети спілкування;
- 2) постулат якості – інформація має бути правдивою, оскільки комуніканти виходять із презумпції достовірності;
- 3) постулат релевантності – висловлювання повинне бути важливим і доречним у межах конкретної ситуації;
- 4) постулат манери мовлення – мовлення має бути зрозумілим, логічним, послідовним і виразним.

Окрім цього, ефективне спілкування базується на принципах ввічливості та тактовності, що передбачає дотримання етикетних норм у будь-якому комунікативному акті. Адресант має будувати висловлювання таким чином, щоб уникати завдання шкоди співрозмовнику, адже метою комунікації є досягнення взаємної згоди.

Таким чином, успішна комунікація базується на дотриманні певних мовних норм і принципів, які засвоюються через навчання та практику. Ці закони здебільшого реалізуються автоматично, забезпечуючи ефективність міжособистісної та соціальної взаємодії.

6. Новітні форми комунікації. Аналіз комунікативної ситуації

Сучасні канали комунікації зумовили появу двох основних груп новітніх форм спілкування: комунікація, опосередкована мобільним зв'язком (SMS-комунікація); комунікація, опосередкована комп'ютером та мережею Інтернет (інтернет-комунікація).

SMS-комунікація: особливості та вплив на мову.

Перше SMS-повідомлення – «*Merry Christmas-92*» – було відправлене 3 грудня 1992 року інженером компанії Vodafone Нейлом

Папуортом. Відтоді SMS-комунікація привернула увагу лінгвістів, оскільки суттєво вплинула як на мовну систему, так і на комунікативну поведінку людей.

На основі особливостей цього типу спілкування виник термін «SMS-мова», яку характеризують: використання скорочень та аббревіатур, значна кількість англіцизмів, еліптичні (неповні) речення, активне застосування смайлів та емотиконів, наявність граматичних помилок через економію символів.

До інтернет-комунікації належать численні засоби цифрового спілкування: відеоконференції, чати (групові та персональні), месенджери (Telegram, Viber, WhatsApp, Twitter), електронне листування, блоги та форуми, соціальні мережі, віртуальні світи (AltSpaceVR) та інші.

Основні риси інтернет-комунікації:

1) анонімність – учасники можуть використовувати нікнейми, аватари, що створює відчуття безкарності та розкутості; 2) добровільність контактів – можливість обирати, з ким спілкуватися; 3) емоційне наповнення тексту – застосування графічних символів, емотиконів, емодзі для вираження емоцій; 4) схильність до нетипової поведінки – цифрове середовище стимулює відхід від соціальних норм; 5) залежність від співрозмовника – комунікація може бути перервана в будь-який момент; 6) асинхронність – можливість спілкування з людьми, які перебувають у різних часових поясах; 7) наочність – використання мультимедійних елементів (зображень, відео, гіперпосилань); 8) поєднання усного та письмового мовлення – специфічний стиль інтернет-комунікації; 9) мультимедійність – залучення різних форматів контенту (текст, аудіо, відео).

Новітні форми комунікації відкривають перспективи для наукових досліджень, зокрема: порівняння різних цифрових форматів спілкування, вивчення невербальних засобів у цифрових комунікаціях, дослідження інтерактивності в онлайн-спілкуванні, оцінка можливостей цифрової комунікації у сфері освіти.

Моделі аналізу комунікативної ситуації. Комунікативні процеси можна досліджувати за різними підходами, зокрема за Ф. С. Бацевичем, який пропонує розглядати такі компоненти:

1) контекст і ситуація спілкування – час, місце, канали комунікації, наявність комунікативного шуму;

2) комунікативна поведінка учасників – їхня мета, стратегія, тактика, тип спілкування;

3) аспекти мовного коду – жанри висловлювань, рівень культури мовлення;

4) паралінгвістичні засоби – невербальні компоненти комунікації.

Для дослідження спілкування між представниками різних культур до моделі Бацевича додається: визначення наявності конфлікту між учасниками; аналіз культурного контексту ситуації, інтерпретація поведінки співрозмовників, моделювання власної комунікативної стратегії у подібній ситуації, розробка способів розв'язання можливих проблем у міжкультурному діалозі.

Сучасні цифрові технології кардинально змінили форми та способи комунікації, створивши нові можливості для взаємодії. Водночас вони висувають нові виклики, зокрема мовні зміни, етикетні особливості, асинхронність спілкування та питання довіри. Аналіз цифрової комунікації дозволяє краще зрозуміти ці процеси та ефективніше адаптуватися до нових форматів взаємодії.

Рекомендована література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К., 2004. 344 с.
2. Ляпічева, О. Л. Посібник до вивчення дисципліни «Основи теорії мовленнєвої комунікації» [Текст] / О. Л. Ляпічева. Д.: РВВ ДНУ, 2016. 44 с.

Лекція № 5

Лінгвопрагматика. Теорія мовленнєвих актів

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з найважливішими етапами розвитку лінгвопрагматики, джерелами прагматики, розглянути аспекти мовленнєвого акту та класифікацію ілокутивних актів, навчити здобувачів аналізувати комунікативні невдачі та уникати їх.

План

1. Етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики.
2. Аспекти мовленнєвого акту.
3. Загальнотеоретична класифікація ілокутивних актів.
4. Особливості комунікативних невдач.

1. Етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики

Лінгвопрагматика – це відносно молода наукова дисципліна, що досліджує «живу мову» в дії, аналізуючи особливості використання мовних одиниць у комунікації. До сфери її інтересів належать вивчення комунікативних і когнітивних здібностей носіїв мови в конкретних контекстах і мовленнєвих ситуаціях, а також механізми досягнення комунікативних цілей. Лінгвопрагматика тісно пов'язана із семантикою, соціолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою та частково психолінгвістикою, хоча не тотожна їм. Вона також має безпосередній зв'язок із філософією мови, яка досліджує природу мови, її уприналеженість до свідомості, мислення та буття.

Розвиток лінгвопрагматики поділяють на три основні етапи: комунікативний, когнітивний і дискурсивний (Л. Р. Безугла, І. О. Романченко).

Ці етапи можна схематично представити як послідовність: становлення → розширення → інтеграція. На етапі становлення мову розглядали крізь призму її реалізації в мовленні. На етапі розширення її співвідносили зі свідомістю мовця та способом вираження думок. На етапі інтеграції увага зосереджувалася на взаємодії мовців і мовних спільнот у комунікативному та когнітивному аспектах.

Головний критерій періодизації розвитку лінгвопрагматики – антропоцентризм: у широкому сенсі мова розглядається як феномен людської свідомості, у вузькому – через призму егоцентризму, де мовець формує мовлення «тут і тепер» (Ф. С. Бацевич, Л. Р. Безугла).

Класичне визначення прагматики (від грец. *Pragma* – справа, дія) сформулював Ч. Морріс у 1938 році. Він розглядав її як розділ семіотики, що протиставляється синтаксису й семантиці та вивчає відносини між знаками й їхніми інтерпретаторами (користувачами).

Сучасне трактування прагматики значно ширше: її розуміють як когнітивне, соціальне й культурне дослідження мови та комунікації. Це міждисциплінарна сфера, що інтегрує підходи різних наук і відіграє значну роль у розвитку лінгвістики. У вітчизняній науці інколи її завдання звужуються до аналізу функціонування мовних знаків у мовленні.

Одним із ключових джерел прагматики є прагматизм – американська філософська течія, заснована на ідеях Ч. С. Пірса та представлена такими мислителями, як У. Джемс і К. І. Льюїс. Іншим важливим

підґрунтям стала теорія мовленнєвих актів, розроблена Дж. Остіном і Дж. Сьорлом у межах лінгвістичної філософії.

Значний вплив на формування лінгвопрагматики мала також теорія Г. П. Грайса, яку часто називають логікою мовленнєвого спілкування або прагматичною теорією значення.

2. Аспекти мовленнєвого акту

Основою теорії Дж. Остіна є поняття мовленнєвого акту. Під мовленнєвим актом розуміється створення конкретного висловлення в реальному комунікативному процесі. Фактично, це поняття відповідає сучасному розумінню висловлення.

Дж. Остін не розглядав мовленнєвий акт як єдине ціле, а аналізував його крізь призму трьох складових: локутивного, ілокутивного та перлокутивного актів.

Локутивний акт – це сам процес мовлення (виголошення). Він складається з фонетичного акту (вимова звуків), фатичного акту (вимова окремих слів, звукосполучень), ретичного акту (вимова мовних знаків зі значенням і референцією). Фатичний акт передається через пряму мову (*Він сказав: «Йди!»*), а ретичний – через непряму (*Він сказав, щоб я йшов*).

Ілокутивний акт – це мовленнєва дія, що супроводжує висловлення. Він включає намір, мету й конвенційні правила. Ілокутивний акт реалізується під час мовлення, але водночас є окремою дослідницькою категорією, оскільки визначає функцію локутивного акту. Намір мовця може виражати питання, відповідь, попередження, оголошення, критику тощо. Дж. Остін аналізував ці функції через поняття ілокутивної сили, яка є ключовою характеристикою мовленнєвого акту.

Перлокутивний акт – це мовленнєвий вплив, що досягається через висловлення. Він спрямований на зміну думок, емоцій або поведінки слухача. Саме цей аспект мовлення Дж. Остін назвав перлокуцією. Наприклад, висловлення *«Він сказав, що...»* ілюструє локутивний акт, *«Він доводив, що...»* – ілокутивний, а *«Він переконав мене, що...»* – перлокутивний.

Таким чином, локутивний акт розглядається з точки зору мовного складу та змісту, локутивний акт вивчається з позиції його мети й умов реалізації, перлокутивний акт аналізується з огляду на його результат та вплив на слухача.

Перехід від локутивного до ілокутивного акту означає зміну дослідницького підходу: від традиційного семантичного аналізу до прагматичного. За П. Стросоном, ключова відмінність ілокутивного акту від локутивного полягає в конвенційності, тобто залежності від соціальних і мовленнєвих норм.

Дж. Остін виокремив три можливі наслідки ілокутивного акту: забезпечення розуміння – слухач має усвідомити як значення висловлення, так і його ілокутивну силу; конвенційний ефект – ілокутивний акт може змінювати реальність. Наприклад, висловлення *«Я називаю цей парк «Ювілейним»»* офіційно закріплює нову назву, викликання реакції – певні ілокутивні акти можуть спонукати слухача до відповіді або дій, що наближає їх до перлокутивних актів.

Дж. Сьорл розвинув теорію ілокутивних актів, застосовуючи поняття «правило», «судження» і «значення». Він трактував ілокутивні акти як форми поведінки, що регулюються правилами. На думку Дж. Сьорла, мовна семантика складається з системи конститутивних правил, що визначають структуру мовленнєвих актів. Тому головним завданням досліджень у цій галузі є аналіз і опис цих правил.

3. Загальнотеоретична класифікація ілокутивних актів

Першу класифікацію мовленнєвих актів запропонував Дж. Остін, базуючи її на наявності чи відсутності перформативного дієслова – дієслова, яке у формі першої особи однини дійсного способу може прогнозувати створення перформативного висловлення (*обіцяю, наказую* тощо). Саме ці дієслова сигналізують про ілокутивну силу висловлення.

Головною метою класифікації Дж. Остіна була класифікація ілокутивних актів, що будувалася на систематизації перформативних дієслів. Він виокремив п'ять основних класів мовленнєвих актів: вердиктиви – висловлення, що містять судження, оцінку чи висновок (наприклад, судові рішення, вироки); екзерситиви – акти, пов'язані з реалізацією влади, прав чи впливу (накази, призначення, голосування); комісиви – зобов'язання мовця щодо майбутньої дії (обіцянки, заяви про наміри); бехабітиви – висловлення, що виражають соціальні реакції (вибачення, похвали, співчуття, привітання), експозитиви – мовленнєві акти, що пояснюють, аргументують або беруть участь у дискусії (визнання, інформування, припущення).

Проте класифікація Остіна виявилася неоднозначною, оскільки межі між класами були розмиті, а один і той самий мовленнєвий акт міг належати до кількох категорій одночасно. Особливо це стосувалося експозитивів. Через ці недоліки класифікацію Дж. Остіна піддали критиці, зокрема Дж. Сьорл, який наголошував на необхідності розділення перформативних дієслів і ілокутивних актів та запропонував альтернативну класифікацію.

Дж. Сьорл розробив більш універсальну класифікацію, яка не залежить від конкретної мови. В її основу він поклав три основні критерії: ілокутивна мета (основна функція висловлення); напрям пристосування (чи змінює висловлення реальність, чи навпаки); психологічний стан мовця (намір, переконання, бажання тощо).

На основі цих критеріїв він виокремив п'ять базових типів ілокутивних актів:

1. Репрезентативи – висловлення, що відображають реальний стан речей. Вони оцінюються за шкалою «істинне – хибне» і відображають переконання мовця (*стверджувати, повідомляти, описувати*).
2. Директиви – акти, спрямовані на спонукання адресата до певної дії (*просити, наказувати, радити*).
3. Комісиви – висловлення, що накладають на мовця зобов'язання (*обіцяти, присягати, гарантувати*).
4. Експресиви – акти, що виражають емоційний стан мовця щодо ситуації (*дякувати, вибачатися, вітати*).
5. Декларації – висловлення, що змінюють реальність за допомогою мови (*призначати, оголошувати війну, нарекати іменем*).

Дж. Сьорл підкріпив свою класифікацію синтаксичним аналізом, встановивши зв'язок між структурою дієслів і їхньою ілокутивною функцією. Це зробило його класифікацію більш загальноприйнятною, ніж класифікація Остіна.

4. Особливості комунікативних невдач

Комунікативна невдача – це ситуація, коли мовленнєвий акт не досягає своєї мети через неправильне або спотворене сприйняття ілокутивної сили висловлення адресатом. У результаті цього співрозмовник реагує неочікувано або неадекватно. Однак бувають випадки, коли адресат лише імітує нерозуміння та навмисно відповідає непрогнозовано. Така ситуація характерна для конвенційних непрямих мовленнєвих актів, де невідповідна реакція може виглядати як знуцання.

Комунікативні невдачі класифікуються відповідно до причин, які їх зумовлюють. Дослідники виділяють три основні типи: зумовлені будовою мови (структурними особливостями мовної системи); зумовлені відмінностями між мовцями (когнітивними, психологічними, соціокультурними факторами); зумовлені прагматичними чинниками (неправильним тлумаченням контексту або намірів мовця).

У природному, непідготовленому мовленні співрозмовники рідко дотримуються прагматичних принципів, сформульованих Г. П. Грайсом. Часто люди кажуть одне, але мають на увазі інше, використовують неінформативну лексику, свідомо створюють комунікативні невдачі.

Проте такі труднощі рідко призводять до повного непорозуміння. Зазвичай вони коригуються під час бесіди, коли співрозмовники додатково уточнюють свої думки або змінюють стратегію комунікації.

Теорія комунікативних невдач виходить за межі теорії мовленнєвих актів і належить до загальної прагматики. Вона досліджує складну взаємодію мовних, когнітивних і соціальних чинників, що впливають на спілкування. Незважаючи на труднощі, більшість комунікативних невдач не є критичними та зазвичай усуваються у процесі діалогу.

Рекомендована література

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.
2. Шепетяк О. Теорія мовленнєвих актів. Вісник факультету романо-германської філології. Вип. 3. Дрогобич, 2008. С. 93–105.

Лекція № 6

Основні терміни і поняття соціолінгвістики.

Напрями дослідження політичної лінгвістики, її функції, жанри та методи

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з найважливішими поняттями й термінами соціолінгвістики, соціально-комунікативною системою, дати здобувачам основні знання щодо структури досліджень політичної лінгвістики, ритуалів, жанрів, стилю, стратегій та методів дослідження політичної мови.

План

1. Основні терміни і поняття соціолінгвістики
2. Мовний код. Соціально-комунікативна система. Мовна ситуація.

3. Перемикання і змішування кодів. Інтерференція.
4. Предмет дослідження політичної лінгвістики.
5. Політична мова та дискурс.
6. Основні методи дослідження політичної мови.

1. Основні терміни і поняття соціолінгвістики

До ключових термінів і понять соціолінгвістики належать: *мовне співтовариство, мовна ситуація, соціально-комунікативна система, мовна соціалізація, комунікативна компетенція, мовний код, перемикування кодів, білінгвізм (двомовність), диглосія, мовна політика* тощо. Крім того, соціолінгвістика оперує термінами інших мовознавчих дисциплін, зокрема: *мовна норма, мовленнєве спілкування, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт, мовний контакт, змішування мов, мова-посередник* тощо. Потрапили до соціолінгвістики і окремі поняття із соціології та соціальної психології, наприклад: *соціальна структура суспільства, соціальний статус, соціальна роль, соціальний чинник* тощо. Розглянемо основні з них, що потребують особливого пояснення.

Мовне співтовариство – це не просто група людей, які спілкуються однією мовою. Таке визначення є надто вузьким. Наприклад, французи у Франції та франкомовні канадці не формують єдиного мовного співтовариства, попри те, що користуються французькою мовою. Те саме стосується англійців та американців, іспанців та мешканців Латинської Америки. Попри спільність або схожість мови, вони належать до різних мовних співтовариств.

Мовне співтовариство – це група людей, яких поєднують спільні соціальні, економічні, політичні та культурні зв'язки. Вони підтримують регулярні контакти, використовуючи одну чи кілька мов, поширених у межах цієї групи.

Межі мовного поширення часто не збігаються з державними кордонами. Наприклад, у країнах Африки одна й та сама мова може бути спільною для мешканців різних держав. Водночас у межах однієї держави може співіснувати багато мов. Тому визначення мовного співтовариства має включати як мовні, так і соціальні характеристики. Якщо враховувати лише лінгвістичний аспект, то йдеться лише про мову, без урахування середовища її функціонування. Якщо ж зосередитися лише на соціальних критеріях (політичних, економічних,

культурних), то буде втрачено зв'язок із мовою, що використовується в межах певної спільноти.

Мовні співтовариства можуть бути різними за масштабами – від національного рівня до малих соціальних груп, таких як сім'ї чи спортивні команди. Головним критерієм визначення мовного співтовариства є спільність соціального життя та сталі комунікативні зв'язки. Наприклад, Україна є мовним співтовариством, що включає менші мовні спільноти – області, міста, селища. Водночас кожне місто можна розглядати як окреме мовне співтовариство, що об'єднує ще менші групи – підприємства, установи, навчальні заклади тощо.

У вітчизняній соціолінгвістиці рідною мовою вважається та, яку людина засвоїла в дитинстві та продовжує використовувати у дорослому віці. Будь-яка мова, опанована після рідної, називається другою мовою. За таким визначенням у людини може бути кілька других мов. При цьому немає суттєвої необхідності відокремлювати другу мову від третьої чи наступних, адже рівень володіння та функції цих мов рідко залежать від порядку їхнього засвоєння.

У двомовному середовищі мови рідко є рівноправними. У різних сферах життя – суспільній, професійній, неформальній – людина може використовувати різні мови. Одна з них зазвичай домінує, і тоді вона називається основною мовою. Решта мов, якими володіє індивід, стають додатковими – вони використовуються рідше. Часто основною мовою є та, якою здійснюється міжетнічна комунікація. Навіть у суспільстві з однорідним етнічним складом основною може бути не рідна мова, а інша.

За способом набуття мовних навичок мови поділяють на засвоєні (які опановуються природним шляхом у процесі спілкування) та вивчені (які людина освоює в навчальному процесі – у школі чи самостійно). У цьому контексті важливим є розмежування відповідної термінології. Навчання мови зазвичай пов'язане з оволодінням її письмовою формою та літературною нормою, що сприяє формуванню регіональних варіантів мови.

2. Мовний код. Соціально-комунікативна система. Мовна ситуація

Кожне мовне співтовариство використовує певні засоби комунікації, серед яких – мови, їхні діалекти, жаргони та стилістичні різновиди. Усі ці засоби можна назвати кодами.

У широкому значенні код – це будь-який засіб спілкування, що включає як природні мови (наприклад, українську, англійську, сомалійську), так і штучні мови (такі як есперанто або сучасні програмні мови), а також альтернативні системи комунікації, наприклад, азбуку Морзе чи морську прапорцеву сигналізацію.

У лінгвістиці кодом називають мовне утворення, що може включати мову, соціальний або територіальний діалект, міське койне (тобто функціональний тип мови, що використовується для щоденного спілкування між носіями різних діалектів), піджин (мова, що виникає внаслідок міжетнічних контактів, особливо в колоніальному чи торговельному середовищі), лінгва-франка тощо.

Окрім поняття *код*, існує також термін *субкод*, який позначає окрему підсистему певного коду. Субкоди мають вужчу сферу застосування та менший набір функцій, ніж основний код. Наприклад, літературна українська мова, територіальні діалекти, соціальні жаргони та міське койне є субкодами української національної мови.

Субкоди також можуть поділятися на окремі різновиди. Так, українська літературна мова складається з двох основних форм – кодифікованої (використовується у письмовій та книжній мові) та розмовної (переважно усне мовлення). Кодифікована мова, своєю чергою, поділяється на стилі, які реалізуються через різноманітні мовленнєві жанри. Подібна диференціація характерна і для розмовної мови.

У вітчизняній соціолінгвістиці субкоди іноді називають *формами існування мови*, тоді як у європейській традиції їх прийнято називати *регістрами*.

Сукупність кодів і субкодів, що функціонують у мовному співтоваристві й взаємодіють між собою, утворює соціально-комунікативну систему. Цей термін увів у науковий обіг у 1970-х роках А. Д. Швейцер, який наголошував на функціональному аспекті поняття. Він зазначав, що соціально-комунікативна система передбачає розподіл мовних систем і підсистем залежно від їхніх сфер використання (наприклад, книжно-письмове мовлення чи побутове спілкування) і суспільних функцій (наука, культура, освіта, релігія).

Елементи соціально-комунікативної системи співіснують у певних відношеннях, які залишаються стабільними на кожному етапі розвитку мовного співтовариства. Однак політичні зміни, державний

устрій, економічні фактори та соціально-національні орієнтири можуть впливати на склад і функції цих компонентів.

Функціональні взаємозв'язки між елементами соціально-комунікативної системи формують мовну ситуацію, характерну для певного співтовариства. Це поняття зазвичай застосовується до великих мовних спільнот (країн, регіонів, держав) і враховує фактор часу.

3. Перемикання і змішування кодів. Інтерференція

Коди (мови) та субкоди (діалекти, стилі), що формують соціально-комунікативну систему, розподіляються за функціями. Ті самі мовці в межах одного мовного співтовариства застосовують різні комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування. Наприклад, у межах літературної мови науковці використовують засоби наукового стилю, у сфері діловодства та юриспруденції застосовується офіційно-діловий стиль, а в релігійних текстах – конфесійний стиль. Таким чином, мовець змінює субкод відповідно до сфери спілкування.

Подібне явище спостерігається і в багатомовних спільнотах. У випадку білінгвізму, коли людина володіє двома (або більше) мовами, вибір мови залежить від комунікативної ситуації. Наприклад, в офіційному спілкуванні переважно використовується одна мова, тоді як у побуті чи сімейному колі – інша. Це також є прикладом перемикання кодів.

Кодове перемикання – це зміна мови, діалекту чи стилю мовлення в процесі комунікації залежно від ситуації спілкування.

У мовленні білінгвів відбувається взаємовплив мов, що може проявлятися у фонетиці, граматиці чи лексиці. Такий вплив однієї мови на іншу, а також його наслідки називають інтерференцією. Важливо розрізняти неконтрольовані випадки інтерференції та свідомі запозичення, які до цього явища не належать.

Зазвичай інтерференція сильніше проявляється у впливі рідної мови на другу, однак за умови тривалого використання іншої мови вона також може почати впливати на рідну. Це добре простежується в мовленні представників української діаспори в США та Канаді, які тривалий час проживають у чужомовному середовищі.

Інтерференція – явище індивідуальне, але за умов масового білінгвізму однакові мовні впливи поширюються серед великої кількості носіїв, що з часом може впливати навіть на мовну компетенцію монолінгвів і спричиняти мовні зміни. Якщо інтерференційні еле-

менти закріплюються в мовній нормі, вони перестають сприйматися як чужорідні.

Багато мовних змін, що розглядаються історичною лінгвістикою як наслідки субстратного чи суперстратного впливу, мають своїм першопричинним фактором саме інтерференцію. Навіть зміни, які традиційно пояснюються внутрішніми закономірностями розвитку мови, можуть бути результатом взаємодії різних мовних кодів.

Чим більш відмінними є мови, тим ширші можливості для інтерференції, проте у близькоспоріднених мовах вона менш помітна для самого мовця. Через це білінгви, які вільно володіють подібними мовами та активно ними користуються, майже неминуче стикаються з інтерференцією.

4. Предмет дослідження політичної лінгвістики

Проблеми взаємозв'язку мови та влади, мови й ідеології, мови й політики, а також мовного маніпулювання почали привертати увагу лінгвістів із середини 1950-х років. Через три десятиліття в політичних науках з'явилася нова субдисципліна – політична лінгвістика, яка стала складовою ще однієї молоді науки – етнополітології.

Предмет політичної лінгвістики охоплює широкий спектр досліджень – від аналізу «дискурсів і дискурсивних практик» до вивчення «політико-правового режиму мовного життя суспільства». Основні поняття цієї дисципліни безпосередньо пов'язані з політичною комунікацією – процесом спілкування політиків. У її межах розглядаються такі аспекти, як політична мова, політичний текст, жанри та стиль політичного мовлення, політичний і мітинговий дискурс, система цінностей і антицінностей.

Сучасні дослідження політичної лінгвістики охоплюють різні мовні явища в політичному дискурсі, використовуючи різні лінгвістичні напрями та наукові парадигми.

Закордонні дослідники зосереджуються на взаємозв'язку ідеології та мовлення, суб'єктивності та політичного позиціонування в політичному дискурсі. Також вивчаються особливості мови в певні історичні періоди, взаємодія мови й влади, а також мовне вираження протесту в сучасних засобах комунікації.

Вітчизняні лінгвісти приділяють увагу аналізу лексико-фразеологічного рівня політичного дискурсу, а також дослідженню особливостей риторики провідних політиків.

Кожна держава, що прагне зберегти свій мовний суверенітет і забезпечити громадянську ідентичність, дбає про культуру мови та мовний простір. Це завдання реалізується через мовну політику. Її основна мета – гармонійне поєднання захисту природного мовного середовища з формуванням сприятливого культурного та інформаційного простору для всіх мов, що функціонують у країні. Вона має ґрунтуватися на принципах раціональності та справедливості.

Однак порушення цих принципів може спричинити суспільне напруження, розмежування населення за принципом «свої – чужі», виникнення страху перед мовою чи за її майбутнє, а також призвести до так званих «мовних війн».

5. Політична мова та дискурс

Політичну мову розглядають як інструмент боротьби за владу й статус, як форму діалогу між партією влади та опозицією, а також як одну з професійних підмов, тобто варіант загальнонаціональної мови.

Політична мова виконує багатогранні функції, зокрема:

- регулятивну – встановлює норми й правила суспільного життя;
- інструментальну – слугує засобом досягнення політичних цілей;
- референтну – формує уявлення громадян про політичну реальність;
- комунікативну – забезпечує зв'язок між владою та суспільством;
- впливову – використовується для переконання та маніпулювання;
- емотивну – апелює до емоцій слухачів;
- сугестивну – нав'язує певні ідеї та погляди;
- інформативну – передає політичну інформацію;
- інтегративну – об'єднує певні соціальні групи;
- корпоративну – використовується в межах політичних спільнот.

Політична мова має особливу специфіку, оскільки кожне її слово чи вираз, окрім загальноновживаного значення, несе також приховані, змінювані ідеологічні сенси. Це зумовлює її поділ на соціолекти –

мовні варіанти, які використовуються окремими соціальними або професійними групами.

Головним фактором виникнення таких варіантів є соціальна неоднорідність суспільства, зокрема різні професійні, вікові та класові відмінності. Ознаки певного соціолекту можна реконструювати через цитати та ключові гасла, інвективи (образливі або ворожі висловлювання), символи та метафори (зокрема зооморфні), ступінь вербальної агресивності тощо.

Політична мова має свій унікальний стиль, який може бути пов'язаний із конкретним політиком або політичною організацією. Функціональна класифікація політичної мови передбачає її поділ на жанри: ритуальні – вітальні промови, інавгураційні звернення, привітання зі святами; орієнтаційні – укази, доповіді, договори, офіційні заяви; агональні – гасла, листівки, виступи на мітингах; інформативні – газетні публікації, звернення громадян до політиків.

З 1980-х років нідерландський вчений Теун ван Дейк заснував центр семіотичних досліджень, де розробляли методи аналізу політичного дискурсу. Основна мета цих досліджень – пояснення впливу ідеології на мовну комунікацію та визначення ролі політичного дискурсу у формуванні й відтворенні ідеологічних настанов.

6. Основні методи дослідження політичної мови

Серед найбільш поширених методів аналізу політичної мови виділяють метафоричне моделювання та контент-аналіз.

Метафоричне моделювання базується на оцінних стратегіях і прагматичних намірах мовця. Його суть полягає в тому, що абстрактні поняття осмислюються через зв'язок із практичним досвідом людини, тобто через зіставлення сфери-джерела та сфери-цілі.

Метафоричні моделі існують у свідомості людей у двох формах: архетипи – стабільні образи, що зберігаються у політичній комунікації протягом століть; варіативність – зміни, які вносить культура, наука, технології та політичні події.

Контент-аналіз – метод, що дозволяє розкрити глибинні смисли політичного дискурсу шляхом аналізу тексту.

Існує кілька видів контент-аналізу, серед яких «стандартний», що передбачає поділ тексту на змістові одиниці та підрахунок їхньої кількості.

Процедура контент-аналізу включає сім основних етапів: 1) формулювання завдань аналізу (визначення гіпотез, понять, об'єкта дослідження); 2) вибір матеріалу та визначення емпіричних моделей аналізу; 3) розробка методики аналізу; 4) попереднє дослідження та перевірка надійності методики; 5) збір необхідної інформації; 6) кількісна обробка отриманих даних; 7) інтерпретація результатів та формулювання висновків.

Щоб уникнути спотворення результатів, їхня інтерпретація має ґрунтуватися виключно на отриманих даних, а не на суб'єктивних судженнях дослідника.

Рекомендована література

1. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика: навчальний посібник. Донецьк, 2007. 360 с.
2. Нариси з соціолінгвістики: посібник / Л. Масенко. Київ: Києво-Могилян. акад., 2010. 242 с.
3. Ситар Г. Політична лінгвістика: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2019. 184 с.
4. Соціолінгвістика: інтеграційний напрям досліджень. Навчальна дисципліна: монографія / Г. Мацюк, О. Горда, А. Чучвара та ін.; за ред. Галини Мацюк. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 280 с.
5. Соціолінгвістика та основи мовної політики: навчальний посібник / О. М. Олексюк, Н. І. Василькова. Миколаїв, 2014. 264 с.
6. Шумарова Н. П. Соціолінгвістика: навчальний посібник. Київ, 2015. 157 с.

Лекція № 7

Тема. Актуальні проблеми лінгвістики тексту.

Теоретичні основи герменевтики

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з найважливішими проблемами лінгвістики тексту, властивостями та категоріями тексту, вчити розмежовувати поняття *текст*, *дискурс*, *висловлення*, розглянути типи текстів, надати базові знання про теоретичні основи герменевтики тексту.

План

1. Основні підходи, тлумачення і дефініції текстових структур.
2. Властивості тексту, його одиниці. Текст і дискурс.

3. Типологія текстів
4. Теоретичні основи герменевтики.

1. Основні підходи, тлумачення і дефініції текстових структур

Структуру тексту вивчають різні мовознавчі напрями: лінгвістика тексту, граматики тексту, теорія тексту, аналіз дискурсу. Відмінність напрямів пояснюється різними підходами до вивчення тексту. Так, лінгвістика тексту фокусується на формальних і семантичних закономірностях побудови тексту, а аналіз дискурсу більше досліджує прагматичні аспекти комунікації.

Часом текст і мовлення ототожнюють. Так, В. Б. Касевич виокремлює дві інтерпретації тексту, розглядаючи з одного боку текст як мовлення, з іншого – як окрему мовленнєву одиницю.

Згідно з твердженням Д. Х. Баранник, текст – це писемний або усний мовленнєвий масив, що складається з послідовності висловлень; він пов'язаний смислово та граматично та об'єднаний спільною темою і сюжетною структурою.

У свою чергу, Т. М. Ніколаєва визначає текст як послідовність знаків, об'єднаних смисловими зв'язками, що дозволяє розглядати його не лише в межах мовлення, а й у межах мови. Проте коректніше вважати текст частиною мовлення, оскільки він є результатом мовленнєвої діяльності.

Чому текст належить до мовлення? На відміну від речення, для тексту не існує стабільних схем його побудови. Тексти неможливо точно обчислити чи інвентаризувати, оскільки вони не мають чітких обмежень за довжиною. Речення має певні лінійні межі, адже надто довгі конструкції (тисяча і більше слів) важко сприймати як єдине ціле.

Текстові притаманна і така ознака, як гнучкість. Деякі художні твори складаються з одного речення – це художній прийом, а не правило. Деякі тексти за своєю природою передбачають безперервне доповнення (наприклад, літописи чи хроніки).

Таким чином, текст не є жорстко впорядкованою мовною одиницею, як речення, і він не має чіткої систематизації, як слово. Це робить його особливою комунікативною структурою, що залежить від мовленнєвої діяльності.

2. Властивості тексту, його одиниці. Текст і дискурс

Текст характеризується двома основними властивостями: зв'язністю та спрямованістю. Зв'язність визначає структурну цілісність тексту, його правильність або неправильність. Спрямованість означає функціональну єдність тексту, що забезпечує його використання в мовленні. Тому текст є результатом мовленнєвої діяльності і водночас максимальною мовленнєвою одиницею, близькою до дискурсу.

Реальної синонімії між *текстом* і *дискурсом* не існує. Якщо текст визначають через структурування мовлення, то дискурс – через умови його продукування.

Між реченням і текстом існують проміжні мовні одиниці, такі, як складне синтаксичне ціле, абзац, параграф, розділ.

Приклад складного синтаксичного цілого: *До класу зайшов учитель. У руках він тримав зошити.* Цей уривок не можна вважати текстом, оскільки події не завершені, а його спрямованість залишається незрозумілою.

Зв'язність тексту в аналізі дискурсу розглядається через два поняття: когезія – зв'язок між елементами тексту (інтерпретація одного елемента залежить від іншого); когерентність – зовнішня зв'язність тексту, що базується на знаннях адресата.

Крім зв'язності, текстуальність визначається такими характеристиками: інтенційність – навмисність, створення тексту з певною метою; інформативність – текст повинен містити нову або зрозумілу інформацію; ситуаційність – зв'язок тексту з конкретною комунікативною ситуацією; прийнятність – готовність адресата сприймати послідовність речень як текст; інтертекстуальність – наявність зв'язків між текстами.

Таким чином, текст є динамічною структурою, що функціонує у мовленні, тоді як дискурс аналізується через умови його творення та соціокультурний контекст.

3. Типологія текстів

Єдиної загальноприйнятої класифікації текстів досі не існує. Це пояснюється особливостями тексту як мовного явища та неможливістю чітко запрограмувати його структурну організацію. Водночас сучасні дослідження дозволяють виділити ключові ознаки, що лежать в основі поділу текстів на різні класи.

Французький лінгвіст Еміль Бенвеніст запропонував класифікацію, базовану на особливостях граматичних часів. Він розділив дієслівні часи на дві групи: часи розповіді – незалежні від просторово-часових координат мовця; часи дискурсу (мовлення) – інтерпретуються лише у прив'язці до мовленнєвої ситуації. Ця класифікація дозволила розмежувати два фундаментальні типи текстів – наративні (розповідні) та дискурсивні (пов'язані з мовленням у момент комунікації).

Однією з найвідоміших типологій текстів є система, запропонована Е. Верліхом. Він виділив п'ять ідеальних типів тексту: 1) дескриптивний (описовий) – передає характеристики предметів, явищ, подій; 2) наративний (розповідний) – фокусується на подіях та їхньому розвитку; 3) експланаторний (пояснювальний) – роз'яснює причини та механізми певних явищ; 4) аргументативний (довідний) – містить докази, спрямовані на переконання адресата; 5) інструктивний (настановчий) – подає інструкції або правила дій.

Основу цієї класифікації становить функціональна спрямованість тексту, хоча кожен із типів також має специфічні структурні особливості.

Таким чином, попри відсутність єдиної системи класифікації, існують різні підходи до вивчення текстів, що дозволяють виокремити основні типи текстів на основі їхньої функції, структури та мовних характеристик.

4. Теоретичні основи герменевтики

Герменевтика – це теорія та практика тлумачення текстів різних жанрів: священних, філософських, юридичних та інших семіотичних творів.

Назва цього напрямку походить від імені давньогрецького бога Гермеса, який виконував роль посередника між богами і людьми. Відповідно, герменевтика виконує схожу функцію – роз'яснює та інтерпретує тексти, зважаючи на їхній культурний та історичний контекст. Оскільки значення тексту формується в конкретних соціально-історичних умовах, завдання герменевтики – показати, як суспільні норми впливають на його інтерпретацію.

Історично цей напрям виник у межах релігійної традиції – герменевтика займалася тлумаченням Святого Письма відповідно до догматів церкви. Одним із її головних завдань було усунення супе-

речностей у біблійних текстах і пояснення їхнього буквального та духовного змісту.

Проте засновником герменевтики як науки вважається Фрідріх Шлейєрмахер (1768–1834), який і заклав основи загальної герменевтики.

У межах багатовікової традиції в герменевтиці виділяють три ключові складники: розуміння; тлумачення; застосування. Ці етапи тісно взаємопов'язані. Як зазначав Ганс-Георг Гадамер, розуміння – це завжди тлумачення, а тлумачення – це спосіб застосування змісту тексту до певної ситуації.

Процес розуміння відіграє важливу роль у різних дисциплінах: лінгвістиці, психоаналізі, соціології, історії тощо. Ключові питання цього етапу: *Що саме означає висловлювання? Чи є отримане розуміння адекватним?*

Рівень складності розуміння залежить від сфери: у філологічному аналізі воно вимагає значно більше спеціальних знань, ніж у побутовому мовленні. Проте основна проблема залишається незмінною: що саме і як потрібно розуміти? Розуміння залежить від спільної семантичної компетенції мовця та слухача; контексту, в якому використовується висловлювання.

Ф. Шлейєрмахер наголошував: кожне слово можна правильно зрозуміти лише в межах його контексту. Водночас будь-яке розуміння може виявитися хибним. Неправильне тлумачення може бути спричинене: переоцінкою або недооцінкою певних деталей; ігноруванням важливих аспектів тексту.

Розуміння починається з формування гіпотези про сенс висловлювання – ми підсвідомо очікуємо знайти у тексті певний зміст. Розуміння переходить у тлумачення, коли смисл тексту не є очевидним і вимагає додаткового аналізу.

Основне питання тлумачення: «Що ти маєш на увазі?» Коли ми усвідомлюємо, що буквальне розуміння вислову не дає відповіді на це питання, з'являється необхідність у поглибленому аналізі. Тлумачення працює так, наче текст – це загадка, яка потребує розгадки. Тлумачення стає застосуванням, коли воно підпорядковується зовнішній меті. Це означає, що висновки тлумачення узгоджуються з конкретними завданнями або ситуацією.

Герменевтика – це не просто розшифрування текстів, а глибокий процес інтерпретації, який включає розуміння, тлумачення та застосування. Вона залежить від контексту, світогляду інтерпретатора та соціокультурних умов, що робить її незамінним інструментом у гуманітарних науках.

Рекомендована література

1. Богачов А. Л. Онтологія розуміння (філософська герменевтика). Підручник для студентів філософського факультету. К., 2021.
2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк, 2012. 402 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 423 с.
4. Лінгвістика тексту: хрестоматія / Упорядники: А. Загнітко, Г. Монастирецька. Донецьк, 2009. 175 с.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття № 1

Сучасні лінгвістичні парадигми та методи їх дослідження. Аспекти дослідження сучасних лінгвістичних теорій

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати лінгвістичні парадигми дослідження;
- 2) аналізувати аспекти дослідження сучасної лінгвістики;
- 3) обґрунтовувати дослідження комунікативної та когнітивної лінгвістики;
- 4) вирізняти методи лінгвістичного дослідження.

Рекомендована література

1. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Він- ниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
2. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання. Донецьк: ДонНУ, 2014. 464 с.
3. Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести: навч.-метод. посіб. 2-е вид., перер. й доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 148 с.
4. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. / О. О. Селіванова. К, 2008. 712 с
5. Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу: зб. наук. пр. / за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, С. А. Вискушенко. Житомир, 2024. 107 с.

Питання заняття

1. Лінгвістичні парадигми дослідження.
2. Аспекти дослідження сучасної лінгвістики.
3. Методи лінгвістичного дослідження.
4. Комунікативна лінгвістика та її категорії.
5. Когнітивна лінгвістика як наука.
6. Напрями дослідження когнітивної лінгвістики.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте лінгвістичні парадигми дослідження.
2. Які лінгвістичні теорії виокремлені в мовознавстві?
3. Які існують аспекти дослідження сучасної лінгвістики?
4. Що вивчає комунікативна лінгвістика та її категорії?
5. Охарактеризуйте напрями дослідження когнітивної лінгвістики.
6. Охарактеризуйте методи лінгвістичного дослідження.
7. Допишіть речення: *Основним здобутком комунікативно-прагматичної парадигми є...*

*Когнітивно-дискурсивний аналіз використовують для вивчення...
Методи лінгвістичного дослідження – це ...*

Заняття № 2

Лінгвокультурологічний підхід дослідження мови. Зіставна лексикологія: здобутки і перспективи. Інтернет-лінгвістика

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) обґрунтовувати лінгвокультурологію як галузь мовознавства;
- 2) аналізувати напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту;
- 3) обґрунтовувати зіставну лексикологію та напрями зіставного мовознавства;
- 4) аналізувати дослідження в сфері Інтернет-лінгвістики.

Рекомендована література

1. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
2. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник / Є. А. Карпіловська. Донецьк, 2006. 187 с.:
3. Каплунов Д. Нейрокопірайтинг. 100+ засобів впливу за допомогою тексту. Харків: Фабула, 2019. 352 с
4. Клименко О. Л. Порівняльна лексикологія: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська освітньо-

професійної програми Переклад (англійський). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 122 с.

5. Куц М. О., Сіняговська І. Ю. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: конспект лекцій, ступінь бакалавр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. 147 с.
6. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. П. Загнітко, І. В. Богданова; за ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
7. Мамич М. В. Вербальний контент і лінгвокультурологічне наповнення тексту. *Українська мова*. 2021. № 2. С. 18–32.
8. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад: моногр. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.

Питання заняття

1. Лінгвокультурологія як галузь мовознавства.
2. Напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту.
3. Становлення зіставної лексикології.
4. Напрями дослідження в площині зіставного мовознавства.
5. Становлення Інтернет-лінгвістики.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте лінгвокультурологію як галузь мовознавства.
2. Які існують напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту?
3. Що вивчає зіставна лексикологія?
4. Охарактеризуйте напрями дослідження в площині зіставного мовознавства.
5. Які перспективні напрями дослідження Інтернет-лінгвістики?
6. Підготуйте на вибір доповідь на одну з тем: *Лінгвокультурологічний аналіз текстів/ Зіставна лексикологія на матеріалі різних мов світу/ Проблеми міжкультурної комунікації / Становлення Інтернет-лінгвістики*

Заняття № 3

Когнітивні підходи до семантики мовних одиниць. Предмет дослідження когнітивної лінгвістики

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати структуру концепту та типт концептів;
- 2) аналізувати сутність лексичних і граматичних концептів;
- 3) обґрунтовувати особливості функціонально-семіологічного підходу;
- 4) здійснювати концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.

Рекомендована література

1. Когнітивна лінгвістика [Електронний ресурс]: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека; уклад. Л. Дейнека. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2020. 76 назв.
2. Коч Н. В. Когнітивна лінгвістика: навч. посіб. Миколаїв: Іліон, 2021. 132 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Когнітивна лінгвістика й лінгвоконцептологія: навчальний посібник (для підготовки здобувачів вищої освіти за ОНП «Філологія Philology» третього (освітньо-наукового (доктор філософії)) рівня). Вінниця, 2020. 165 с.
4. Мельник С. М., Назаренко О. М., Сікорська В. Ю. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors. Collective monograph.* Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 446–467.
5. Назаренко О. М., Кабанцева Н. В. Концептуальна метафора «Людина та суспільство» в текстах ЗМІ на матеріалі української та англійської мов». *Ezikov Svyat. Orbis Linguarum.* Т. 22. 2. Blagoevgrad, 2024. С. 50–58.

Питання заняття

1. Концепти й категорії, їх формування і вербалізація
2. Структура концепту. Концептуальний аналіз. Типологія концептів.

3. Концепт і мовне значення. Лексичні й граматичні концепти.
4. Мовні значення як певні концептуалізації. Когнітивна граматики за Р. Ленекером.
5. Традиційна і альтернативні теорії категорій.
6. Функціонально-семасіологічний підхід.
7. Концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте структуру й становлення концепту або концептуальний аналіз.
2. Які існують основні підходи до розуміння концепту?
3. Охарактеризуйте лексичні й граматичні концепти.
4. Охарактеризуйте традиційну й альтернативну теорію категорій.
5. Які основні положення функціонально-семіологічного підходу?
6. Охарактеризуйте концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.
7. Допишіть речення: *Концептуальний аналіз послуговується такими термінами...
До лексичних концептів уналежнюють...*

Заняття № 4

Основи мовної комунікації. Предмет дослідження комунікативної лінгвістики

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати основні проблеми комунікативної лінгвістики;
- 2) аналізувати моделі та компоненти комунікації;
- 3) обґрунтовувати складові комунікативного акту;
- 4) вирізняти новітні форми комунікації та здійснювати аналіз комунікативної ситуації.

Рекомендована література

1. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К., 2004. 344 с.
3. Ляпічева, О. Л. Посібник до вивчення дисципліни «Основи теорії мовленнєвої комунікації». Д.: РВВ ДНУ, 2016. 44 с.
4. Nazarenko O. M. Communication and pragmatic aspect of modern Ukrainian text. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse. Collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2021. С. 155–171.

Питання заняття

1. Комунікативна лінгвістика.
2. Моделі та компоненти комунікації.
3. Вербальні компоненти спілкування.
4. Загальна характеристика складових комунікативного акту.
5. Закони успішної комунікації.
6. Новітні форми комунікації. Аналіз комунікативної ситуації.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте методи дослідження комунікації.
2. Які існують типи моделі спілкування?
3. Охарактеризуйте компоненти та засоби комунікації.
4. Охарактеризуйте вербальні компоненти або мовні знаки.
5. Які складові комунікативного акту? Які є форми мовної комунікації?
6. Охарактеризуйте причини виникнення помилок у процесі комунікації.
7. Які існують новітні форми комунікації?
8. Проаналізуйте комунікативну ситуацію за схемою.

Заняття № 5

Теорія мовленнєвих актів. Лінгвопрагматика

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики;
- 2) аналізувати аспекти мовленнєвого акту;
- 3) обґрунтовувати класифікацію ілокутивних актів Дж. Остіна та Дж. Сьорла;
- 4) аналізувати особливості комунікативних невдач.

Рекомендована література

1. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.
3. Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії: навч.-метод. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 148 с.
4. Шепетяк О. Теорія мовленнєвих актів. Вісник факультету романо-германської філології. Вип. 3. Дрогобич, 2008. С. 93–105.
5. Nazarenko O. M. Communication and pragmatic aspect of modern Ukrainian text. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse. Collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2021. С. 155–171.

Питання заняття

1. Етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики.
2. Аспекти мовленнєвого акту.
3. Загальнотеоретична класифікація ілокутивних актів.
4. Особливості комунікативних невдач.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте етапи розвитку лінгвопрагматики.
2. Які існують аспекти мовленнєвого акту? Хто засновник теорії мовленнєвих актів?

3. Охарактеризуйте класифікація ілокутивних актів Дж. Остіна та Дж. Сьорла.
4. Охарактеризуйте особливості комунікативних невдач.
5. Підготуйте доповідь на одну з тем: «Семантика й прагматика», «Структура лінгвопрагматики», «Прагматика стратегій і тактик спілкування», «Закони ефективного спілкування».
6. Законспектуйте статтю вітчизняних і зарубіжних науковців з теорії мовленнєвих актів.
7. Виконайте тест:

1. Доповніть твердження: Ілокутивний акт реалізується:

- а) під час вимови окремих звуків та окремих слів, що сприймаються як словосполучення;
- б) під час вимови мовних знаків, відповідних слів із властивим для них значенням і референцією;
- в) під час говоріння і протиставлений самому говорінню.

2. Перлокутивний акт – це мовленнєвий акт, який розглядається з погляду його:

а) субстанції і мовного складу; б) мети й умов реалізації; в) результату і впливу на слухачів.

3. Офіційні або неофіційні повідомлення очевидного і прихованого судження про оцінку або факт, до яких належать судові акти, що можуть бути обґрунтовані або необґрунтовані, справедливі або несправедливі – це:

- а) екзерситиви;
- б) вердиктиви;
- в) експозитиви.

4. Типовими виявами комісивів можна назвати:

- а) вибачення, образи, привітання; б) голосування, накази, поради;
- в) обіцянки, заяви про наміри, вираження підтримки.

5. Оберіть хибне твердження: Комунікативна невдача – це....:

- а) такий мовленнєвий акт, коли наміри мовця були неадекватно сприйняті адресатом, що зумовило його непрогнозовану реакцію;
- б) збій у спілкуванні через повне або часткове нерозуміння комунікативними партнерами мовленнєвого повідомлення;
- в) мовленнєвий акт, коли наміри мовця цілком адекватно сприймаються адресатом і не викликають нерозуміння.

Заняття № 6

Основні терміни і поняття соціолінгвістики. Напрями дослідження політичної лінгвістики, її функції, жанри та методи

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати основні терміни і поняття соціолінгвістики;
- 2) аналізувати соціально-комунікативну систему;
- 3) обґрунтовувати дослідження політичної лінгвістики;
- 4) вирізняти методи дослідження політичної мови.

Рекомендована література

1. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика: навчальний посібник. Донецьк, 2007. 360 с.
2. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики: посібник. Київ: Києво-Могилян. акад., 2010. 242 с.
3. Ситар Г. Політична лінгвістика: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2019. 184 с.
4. Соціолінгвістика: інтеграційний напрям досліджень. Навчальна дисципліна: монографія / Г. Мацюк, О. Горда, А. Чучвара та ін.; за ред. Г. Мацюк. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 280 с.
5. Соціолінгвістика та основи мовної політики: навчальний посібник / О. М. Олексюк, Н. І. Василькова. Миколаїв, 2014. 264 с.
6. Шумарова Н. П. Соціолінгвістика: навчальний посібник. Київ, 2015. 157 с.

Питання заняття

1. Основні терміни і поняття соціолінгвістики.
2. Мовний код. Соціально-комунікативна система. Мовна ситуація.
3. Перемикання і змішування кодів. Інтерференція.
4. Предмет дослідження політичної лінгвістики.
5. Політична мова та дискурс.
6. Основні методи дослідження політичної мови.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. На перетині яких наук розвивається соціолінгвістика?
2. Які основні терміни і поняття соціолінгвістики?
3. Що називають мовним кодом, перемикання кодів, мовною ситуацією, інтерференцією?
4. Що є предметом дослідження політичної лінгвістики?
5. Які існують політичні жанри? Охарактеризуйте їх.
6. Охарактеризуйте основні методи дослідження політичної мови.
7. Підготуйте доповідь на одну з тем: «Суржикове мовлення», «Культура мовлення молодіжного соціуму», «Студентський жаргон/сленг».
8. Сформулюйте 2–3 питання для дискусії на тему: «Політична лінгвістика як механізм маніпуляції масовою свідомістю громадян»
9. Презентуйте (на вибір) найбільш яскраві образи сучасного українського/зарубіжного політика як мовної особистості.

Заняття № 7

Актуальні проблеми лінгвістики тексту. Теоретичні основи герменевтики

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати основні проблеми лінгвістики тексту;
- 2) аналізувати властивості тексту, його одиниці;
- 3) розмежовувати терміни «текст» і «дискурс»;
- 4) обґрунтовувати особливості досліджень герменевтики.

Рекомендована література

1. Богачов А. Л. Онтологія розуміння (філософська герменевтика). Підручник для студентів філософського факультету. К., 2021.
2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк, 2012. 402 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 423 с.
4. Лінгвістика тексту: хрестоматія / Упорядники: А. Загнітко, Г. Монастирецька. Донецьк, 2009. 175 с.

Питання заняття

1. Основні підходи, тлумачення і дефініції текстових структур.
2. Властивості тексту, його одиниці. Текст і дискурс.
3. Типологія текстів
4. Теоретичні основи герменевтики.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Поясніть основні аспекти, тлумачення і дефініції текстових структур.
2. Охарактеризуйте властивості тексту, його одиниці
3. Які існують типи текстів?
4. Підготуйте доповідь на одну з тем: «Властивості тексту», «Категорії тексту», «Текст і дискурс».
5. З'ясуйте за тлумачним словником походження поняття «герменевтика».
6. Напишіть визначення термінів: *текст, дискурс, висловлення, зв'язність, когезія, когерентність, інтенційність*.

Заняття № 8

Становлення корпусної лінгвістики тексту. Комп'ютерна лексикографія

Результати навчання

Після практичного заняття здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) виокремлювати основні проблеми корпусної лінгвістики тексту;
- 2) аналізувати сучасні лінгвістичні електронні словники;
- 3) обґрунтовувати дослідження комп'ютерної лексикографії;
- 4) вирізняти теоретичні основи корпусної лінгвістики.

Рекомендована література

1. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови Київ, 2005. 218 с.
2. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2013. 142 с.

3. Селіванова О. О. Корпусна лінгвістика. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 667–669.
4. Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексикографічна типологія. *Українське мовознавство*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. № 43. 2013. С. 95–103.
5. Широков В.А., Бугаков О.В., Грязнухіна Т.О. та ін. Корпусна лінгвістика. Київ: Довіра, 2005. 471 с.
6. Широков В. А. Комп'ютерна лексикографія: Український мовно-інформаційний фонд. Київ: Наукова думка, 2011. 351 с.
7. Aarts J., Meijs. W. Corpus Linguistics: Recent developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research. Amsterdam: Rodopi, 1984. 425 p.
8. Stubbs M. Text and corpus analysis: computer-assisted studies of language and culture. Oxford: Blackwell, 1996. 288 p.
9. Teubert W. Corpus linguistics and lexicography. Text Corpora and Multilingual Lexicography ed. by W. Teubert. John Benjamins Publishing Company – Amsterdam/ Philadelphia, 2007. P. 109–134.

Питання заняття

1. Становлення корпусної лінгвістики тексту.
2. Теоретичні положення корпусної лінгвістики.
3. Комп'ютерна лексикографія як лінгвістична наука.
4. Сучасні лінгвістичні електронні словники.

Запитання та завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Поясніть основні напрями корпусних досліджень.
2. Які етапи становлення корпусної лінгвістики у Німеччині?
3. Розкажіть про корпусну лінгвістику в Україні.
4. Охарактеризуйте типологію текстів у корпусній лінгвістиці
5. Які завдання комп'ютерної лексикографії?
6. Підготуйте доповідь на тему: «Лінгвістичні портали: історія та сьогодення».
7. Порівняти декілька онлайн-словників, лінгвістичних порталів, визначити переваги та відмінності.
8. Напишіть реферат на тему: «Електронні ресурси на допомогу перекладачам».

9. Допишіть речення: *Корпусна лінгвістика розвивається на перетині таких наук:..*

Термін «корпусна лінгвістики» використали вперше у ...

Першою спробою утворення корпусу текстів став...

ГРАК – це колекція текстів ...

Лінгвістичний корпус – це ...

Лінгвістичний корпус відрізняється від інших корпусів наявністю...

Головними ознаками корпусного аналізу є ...

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання № 1

Сучасні лінгвістичні парадигми та методи їх дослідження.

Аспекти дослідження сучасних лінгвістичних теорій

Мета самостійної роботи: поглибити знання здобувачів вищої освіти з сучасних лінгвістичних досліджень; закріпити систему знань про аспекти дослідження сучасної лінгвістики, комунікативної та когнітивної лінгвістики, напрями когнітивної та комунікативної лінгвістики.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Сучасна лінгвістика з погляду теорії наукової парадигми.
2. Поняття парадигми наукового знання.
3. Диференційні ознаки сучасної лінгвістики.
4. Категорії комунікативної лінгвістики.
5. Аспекти вивчення когнітивної лінгвістики.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте стан сучасної лінгвістики крізь призму теорії наукової парадигми.
2. Доведіть, що лінгвістику на сучасному етапі розвитку можна уналежнити до складу допарадигмальних ознак.
3. У чому полягає відмінність парадигмальної та поліпарадигмальної теорії розвитку наук?
4. Проаналізуйте класифікацію лінгвістичних теорій за О. Селівановою.
5. Що є засобом лінгвістичних досліджень когнітивно-дискурсивної парадигми?
6. Охарактеризуйте наукові пошуки та ідеї дослідження комунікативної лінгвістики.
7. Які проблеми досліджує комунікативна лінгвістика?
8. Які засоби комунікативно-прагматичної парадигми дослідження?

9. Підготуйте повідомлення/презентацію на одну з поданих тем: «Мета та завдання дослідження теорії семантичних прототипів»; «Засоби дослідження когнітивної поетики»; «Методика лінгвокогнітивного аналізу»; «Методи зіставного аналізу»; «Категоріальний апарат комунікативної лінгвістики».

Завдання № 2

Лінгвокультурологічний підхід дослідження мови.

Зіставна лексикологія: здобутки і перспективи.

Інтернет-лінгвістика

Мета самостійної роботи: закріпити систему знань здобувачів вищої освіти з лінгвокультурології, порівняльного мовознавства, зіставної семантики та лексикології; поглибити знання про предмет дослідження інтернет-лінгвістики та його репрезентанти вивчення.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Предмет вивчення лінгвокультурології.
2. Методи дослідження лінгвокультурології.
3. Порівняльне мовознавство: становлення, розвиток, напрями.
4. Проблеми зіставної семантики.
5. Репрезентанти дослідження інтернет-лінгвістики.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні терміни лінгвокультурології.
2. Предмет вивчення та завданням лінгвокультурології.
3. Проаналізуйте методи дослідження в межах лінгвокультурологічних студій.
4. Проаналізуйте й законспекуйте праці сучасних мовознавців, які висвітлюють культурологічний аспект різних мовних одиниць (А. Загнітко, Р. Мельник, Л. Ковбасюк, О. Петрова, К. Мізіна).
5. Поясніть актуальність зіставної лексикології для теорії перекладу.
6. Що є предметом зіставних досліджень?
7. Визначне спільне й відмінне в поняттях порівняльне мовознавство й мовна свідомість.

8. Які виокремлюють репрезентанти досліджень інтернет-лінгвістики?
9. Підготуйте повідомлення про дослідження сучасних українських та зарубіжних мовознавців у галузі зіставного мовознавства та інтернет-лінгвістики.

Завдання № 3

Когнітивні підходи до семантики мовних одиниць.

Предмет дослідження когнітивної лінгвістики

Мета самостійної роботи: поглибити розуміння здобувачів вищої освіти про основні поняття та теоретичні принципи когнітивної лінгвістики, когнітивні аспекти до семантики мовних одиниць, структуру концепту та його типи; закріпити основні знання щодо функціонально-семасіологічного підходу досліджень, концептуальний аналіз семантики мовних одиниць та національну концептуальну картину світу.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Основні поняття та теоретичні принципи когнітивної лінгвістики.
2. Зв'язок сучасної когнітивної лінгвістики з іншими науками.
3. Специфіка когнітивного аналізу мовних одиниць.
4. Види концептуальної метафори та концептуальна метонімія.
5. Концепти: типи, структура, аналіз.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте актуальні проблеми сучасної когнітивної лінгвістики.
2. Які співвідношення когнітивної лінгвістики з іншими науками?
3. У чому полягають особливості когнітивного аналізу мовних одиниць?
4. Поясніть поняття когнітивний синтаксис і мовна картина світу.
5. Хто з мовознавців розробив теорію концептуальної метафори?
6. Які виокремлюють різновиди метафор?

7. Проаналізуйте спільне й відмінне між концептуальною метафорою та метонімією.
8. Поясніть поняття концепт і мовне значення.
9. Проаналізуйте й законспекуйте праці сучасних українських та зарубіжних мовознавців, які висвітлюють актуальні проблеми когнітивної лінгвістики.
10. Який основний метод когнітивної лінгвістики?
11. Поясніть поняття національна концептуальна картина світу.

Завдання № 4

Основи мовної комунікації.

Предмет дослідження комунікативної лінгвістики

Мета самостійної роботи: закріпити систему знань здобувачів вищої освіти про основні поняття комунікативної лінгвістики, моделі та компоненти комунікації, вербальні компоненти спілкування, складові комунікативного акту, закони успішного спілкування, дати основні знання щодо новітніх форм комунікації, вчити аналізувати комунікативну ситуацію за поданою схемою різних науковців.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Актуальні проблеми дослідження комунікативної лінгвістики.
2. Основні методи вивчення комунікації.
3. Засоби та складові комунікативного акту.
4. Комунікативна інтенція та стратегія мовленнєвого спілкування.
5. Умови успішної комунікації (постулати Г. Грайса).
6. Основні ознаки Інтернет-комунікації.
7. Аналіз комунікативної ситуації.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть актуальні проблеми дослідження сучасної комунікативної лінгвістики.
2. Що є предметом вивчення комунікативної лінгвістики?
3. Які основні методи вивчення комунікативної лінгвістики?
4. Проаналізуйте, хто з науковців вперше запропонував моделі спілкування?
5. Які чинники впливають на комунікативну діяльність особистості?
6. Охарактеризуйте складові комунікативного акту.

7. Які є форми мовної комунікації?
8. Яку функцію виконує комунікативна інтенція в комунікативному акті спілкування?
9. Які найважливіші стратегії мовленнєвого спілкування?
10. Які мовленнєві помилки на різних рівнях мовної системи виникають у комунікації?
11. Проаналізуйте умови успішної комунікації (постулати Г. Грайса).
12. Які причини виникнення новітніх форм сучасної комунікації?
13. Які основні ознаки інтернет-комунікації?
14. Проаналізуйте комунікативну ситуацію за схемою Ф. Бацевичем.
15. Проаналізуйте модель аналізу комунікативної ситуації між культурної комунікації за А. Томасом.
16. Які причини та наслідки комунікативних невдач у різних типах мовленнєвих актів?
17. Проаналізуйте й законспектуйте праці сучасних мовознавців, які висвітлюють проблеми комунікативної лінгвістики (Ф. Бацевич, А. Томас, Г. Грайс, О. Воробйова, В. Кухаренко, І. Колегаєва, О. Селіванова).

Завдання № 5

Теорія мовленнєвих актів. Лінгвопрагматика

Мета самостійної роботи: поглибити розуміння здобувачів вищої освіти про основні поняття та теоретичні принципи з лінгвопрагматики та теорії мовленнєвих актів; вчити аналізувати основні аспекти мовленнєвого акту та дослідження науковців у цій галузі; визначати причини комунікативних невдач у мовленнєвому акті.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Актуальні проблеми лінгвопрагматики, її етапи розвитку та джерела прагматики.
2. Мовленнєвий акт: аспекти, типи, функції.
3. Класифікація ілокутивних актів за Дж. Остіном.
4. Загальноприйнята класифікація ілокутивних актів Дж. Сьорла.
5. Комунікативна невдача: інтенція, структура, типологія.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть три етапи розвитку лінгвопрагматики.
2. Хто з науковців досліджував розвиток та актуальні проблеми лінгвопрагматики?
3. Запишіть схему семантичного ланцюга зазначених часових рамок.
4. Що є критерієм відокремлення аналізованих етапів у широкому та вузькому розумінні.
5. Дайте визначення поняттям «антропоцентризм» та «егоцентризм».
6. Розкрийте актуальні проблеми прагматики.
7. Охарактеризуйте класифікацію мовленнєвих актів за Дж. Остіном.
8. Охарактеризуйте класифікацію ілокутивних актів Дж. Сьорла
9. Запишіть визначення вердиктивів, екзєрситивів, комісивів, бехабітивів, експозитивів.
10. Виконайте тест:
 1. ***Хто є засновником теорії мовленнєвих актів?***
 - а) П. Стросон;
 - б) Дж. Остін;
 - в) Дж. Сьорл.
 2. ***У дослідженні «Слово як дія» Дж. Остін приділяє основну увагу:***
 - а) ілокутивному акту;
 - б) перлокутивному акту;
 - в) локутивному акту.
 3. ***Скільки типів мовленнєвих актів виділяє Дж. Остін?***
 - а) три;
 - б) чотири;
 - в) шість.
 4. ***Типовими виявами комісивів можна назвати:***
 - а) вибачення, образи, привітання;
 - б) голосування, накази, поради;
 - в) обіцянки, заяви про наміри, вираження підтримки.

5. До експозитивів належать англійські дієслова зразка:

- а) affirm підтверджувати, deny заперечувати, state стверджувати;
- б) consent погоджуватися, guarantee гарантувати, promise обіцяти;
- в) acquit виправдати, визнати невинним, convict осуджувати, визнавати винним, characterize характеризувати.

6. Недоліками класифікації мовленнєвих актів Дж. Остіна вважають:

- а) не дуже чіткі межі між класами;
- б) нечіткість формулювань і прив'язування класів до перформативних дієслів;
- в) універсальність класифікації ілокутивних актів.

7. До параметрів мовленнєвої ситуації НЕ НАЛЕЖАТЬ:

- а) час та обставини написання художнього твору;
- б) реальна або потенційна зміни авторства твору (різне сприйняття тексту залежно від того, ким він спродукований);
- в) фонд знань адресата й адресанта, їхні цілі і стратегії, поведінка;
- г) комунікативна активність адресанта й адресата.

8. Як називається принцип Г. П. Грайса: «Комунікативний внесок учасників на кожному кроці діалогу повинен бути адекватним щодо того, що вимагає спільно визначена мета (напря́м) діалогу»?

- а) принцип комплементарності;
- б) принцип кооперації;
- в) принцип абстрагування;
- г) принцип інтерпретації.

Завдання № 6

Основні терміни і поняття соціолінгвістики.

Напрями дослідження політичної лінгвістики, її функції, жанри та методи

Мета самостійної роботи: закріпити систему знань здобувачів вищої освіти про основні поняття та актуальні проблеми дослідження соціолінгвістики, детальніше ознайомити з соціально-комунікативною системою, дати здобувачам основні знання щодо структури досліджень політичної лінгвістики, ритуалів, жанрів, стилю, стратегій та методів дослідження політичної мови та етапів розвитку політичної комунікації.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Теоретична основа й актуальні проблеми соціолінгвістики.
2. Сукупність кодів і субкодів соціально-комунікативної системи.
3. Перемикання і змішування кодів. Інтерференція.
4. Предмет дослідження політичної лінгвістики.
5. Прагматичний аспект дослідження політичного дискурсу.
6. Основні етапи розвитку політичної комунікації.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте специфічні терміни і поняття соціолінгвістики.
2. Опишіть мовне співтовариство в Україні.
3. Яку мову вважають рідною у вітчизняній соціолінгвістиці?
4. Що називають мовним кодом, перемикання кодів, мовною ситуацією, інтерференцією?
5. Хто з науковців і коли увів у науковий обіг поняття соціально-комунікативної системи?
6. До яких співтовариств застосовується поняття мовна ситуація?
7. У чому полягає причина перемикання мовцем субкодів?
8. Хто найчастіше стикається з проблемою інтерференції?
9. Чи можна уналежнювати до інтерференції свідомі запозичення з інших мов?
10. Запишіть визначення таких понять: мовне співтовариство, мовна ситуація, соціально-комунікативна система, мовна соціалізація, комунікативна компетенція, мовний код, перемикання кодів, білінгвізм (двомовність), диглосія, мовна політика, мовна норма, мовленнєве спілкування, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт, мовний контакт, змішування мов, мова-посередник
11. Що є предметом дослідження політичної лінгвістики?
12. Запишіть функції політичної мови.
13. У чому полягає причина появи соціальних діалектів?
14. Охарактеризуйте основні політичні жанри та засоби їх використання.
15. Підготуйте доповідь на одну з тем: «Ритуальні жанри політичного дискурсу», «Політичний дискурс як маніпулятивно-мовленнєвий вплив на свідомість реципієнтів», «Агітаційні

політичні жанри», «Типології мовленнєвих жанрів політичного дискурсу».

16. Сформулюйте й запишіть 2–3 питання для дискусії: «Лінгвопрагматичний аспект дослідження політичного дискурсу».

Завдання № 7

Становлення корпусної лінгвістики тексту.

Комп'ютерна лексикографія

Мета самостійної роботи: поглибити розуміння здобувачів вищої освіти про основні поняття, теоретичні принципи та актуальні проблеми дослідження корпусної лінгвістики; детальніше ознайомити з першими іншомовними корпусами та сучасними національними корпусами української мови; вчити визначати мету дослідження, завдання, функції комп'ютерної лексикографії; вчити використовувати на практиці сучасні лінгвістичні електронні словники української, англійської та німецької мов.

Зміст завдання самостійної роботи

1. Розвиток корпусної лінгвістики тексту – перші корпуси.
2. Актуальні проблеми дослідження корпусної лінгвістики.
3. Сучасні національні корпуси української мови.
4. Комп'ютерна лексикографія: мета, завдання, функції.
5. Сучасні лінгвістичні електронні словники української, англійської та німецької мов.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Поясніть основні напрями корпусних досліджень.
2. Хто з науковців й коли вперше створив корпуси текстів?
3. У якій країні розпочався розвиток корпусної лінгвістики?
4. Коли в Україні з'явилися перші текстові корпуси?
5. Охарактеризуйте національні корпуси української мови.
6. Запишіть актуальні проблеми дослідження корпусної лінгвістики сучасних українських науковців.
7. Що вивчає корпусна лінгвістика як прикладна мовознавча наука?
8. Запишіть відмінні ознаки лінгвістичних корпусів.
9. Що уможливорює відтворити і перевірити корпусний аналіз?
10. Запишіть три основні аспекти корпусного аналізу.

11. Які напрями корпусних досліджень виокремлюють у сучасній лінгвістиці?
12. Запишіть визначення комп'ютерної лексикографії.
13. Які завдання виконує комп'ютерна лексикографія?
14. Визначте основні проблеми сучасної комп'ютерної лексикографії.
15. Коли зафіксовано стрімкий розвиток української корпусної лексикографії?
16. Підготуйте доповідь на тему: «Сучасні лінгвістичні електронні словники».
17. Порівняти декілька онлайн-словників, лінгвістичних порталів, визначити переваги, відмінності.
18. Виконайте тест:
 1. *Головне поняття корпусної лінгвістики; вибірка, яка сформована за певними вимогами мовленнєвого матеріалу, який може використовуватися для опису й дослідження мови як системи – це:*
 - а) фрагмент;
 - б) корпус;
 - в) одиниця зберігання.
 2. *До головних проблем корпусної лінгвістики НЕ належить:*
 - а) спосіб представлення та збереження мовленнєвих репрезентацій;
 - б) створення штучних мов, автоматизованих систем інформаційного пошуку;
 - в) специфіка програмного забезпечення корпусів.
 3. *Автоматизований переклад – це:*
 - а) процес перекладу текстів однієї природної мови іншою за допомогою спеціальної комп'ютерної програми;
 - б) процес перекладу текстів на комп'ютері з використанням комп'ютерних технологій, який здійснюється людиною, комп'ютер лише допомагає їй створити готовий текст або за менший час, або з кращою якістю;
 - в) процес перекладу тексту, заснований на порівнянні великих обсягів мовних пар, тобто текстів, що містять речення на одній мові і відповідні речення на іншій, можуть бути як

варіантами написання двох речень людиною – носієм двох мов, так і набором речень та їх перекладів, виконаних людиною.

4. Одним із головних завдань машинного перекладу є:

- а) подання в автоматичні пристрої програми дії і даних, сформованих безпосередньо у вигляді друкованих текстів або усної мови;
- б) створення практичних моделей бінарного перекладу, орієнтованих на дві мови, або інваріантних, які працюють незалежно від типу мов;
- в) створення штучних мов, автоматизованих систем інформаційного пошуку.

5. Основним напрямом розвитку і напрацювання систем машинного перекладу є:

- а) опрацювання людино-машинних систем, що враховує і прогнозує пряму участь людини в процесі перекладу на різних етапах;
- б) застосування спеціалізованих засобів, які дають змогу перекладати меню та повідомлення у програмних ресурсах і безпосередньо у скопійованих програмах, а також тестувати коректність локалізації;
- в) пошук найімовірнішого перекладу речення з використанням даних, отриманих з двомовної сукупності текстів.

6. Електронний словник – це:

- а) сукупність даних, організованих відповідно до концепції, яка описує характеристику цих даних і взаємозв'язки між їх елементами;
- б) комп'ютерна база даних, що містить особливим способом закодовані словникові статті;
- в) упорядкований список заголовкових слів, лексикографічно опрацьованих.

7. Яка мовна функція пов'язана зі створенням словників та їхнім функційним призначенням:

- а) епістемічна;
- б) фатична;
- в) ідентифікаційна.

8. Визначте мету комп'ютерної лінгвістики:

- а) реконструкція знань про мову і в мові, яка б забезпечувала автоматизацію інтелектуальних функцій і когнітивної діяльності людини, автоматизоване породження мовлення та його комп'ютерну обробку й розпізнавання;
- б) розроблення методів автоматичного анотування, реферування, машинного перекладу;
- в) розкриття процесів, на основі яких відбувається продукування, сприйняття та інтерпретація тексту.

9. Виберіть неправильне твердження щодо зв'язків між прикладною та комп'ютерною лінгвістикою:

- а) прикладна лінгвістика перебуває з комп'ютерною лінгвістикою в різних епістемологічних площинах: комп'ютерна вказує на інструментарій досягнення наукового результату, а прикладна лінгвістика орієнтована на результат;
- б) комп'ютерна лінгвістика є настільки частиною прикладної лінгвістики, наскільки вона може розв'язувати конкретні завдання повсякденного життя людини й суспільства;
- в) комп'ютерна лінгвістика не має власного об'єкту, мети й завдання, тому не може постачати свої технології й теоретичний доробок прикладній лінгвістиці.

10. І. Б. Штерн зазначав: «Загал теоретичних і прикладних напрямків лінгвістики, зв'язаних із комп'ютерним опрацюванням текстів – це ...»:

- а) автореферування;
- б) автоматична обробка природної мови;
- в) опрацювання природної мови.

11. *Галузь прикладного мовознавства, яка з'явилась у 70–80-ті рр. XX ст., займається формуванням комп'ютерних корпусів текстів у різних мовах і спрямована на максимально об'єктивний аналіз мовних явищ в умовах реальної живої комунікації – це:*

- а) корпусна лінгвістика;
- б) квантитативна лінгвістика;
- в) комбінаторна лінгвістика.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Основна лінгвістична парадигма в структурній лінгвістиці

- а) Психолінгвістична парадигма
- б) Соціолінгвістична парадигма
- в) Парадигма когнітивної лінгвістики
- г) Синхронічна парадигма

2. Основний принцип формулювання синхронічної лінгвістики

- а) Вивчення мовних змін в історичному контексті
- б) Аналіз мови в її стабільному стані на конкретний момент часу
- в) Порівняння мов за їх походженням
- г) Аналіз функцій мови в конкретній культурі

3. Основна лінгвістична теорія в когнітивній лінгвістиці

- а) Теорія мовних актів
- б) Теорія концептуальних метафор
- в) Теорія знака Сосюра
- г) Теорія глибинної структури

4. Представники якого напрямку вивчають взаємозв'язок мови та суспільства

- а) Структуралізм
- б) Соціолінгвістика
- в) Психолінгвістика
- г) Формальна лінгвістика

5. Метод дослідження лінгвістичних теорій для структурної лінгвістики

- а) Метод порівняльного аналізу
- б) Метод інтерпретації метафор
- в) Метод кореляційного аналізу
- г) Метод контент-аналізу

6. Функції методу контекстуального аналізу в лінгвістиці

- а) Використовує фізичний контекст для дослідження мови
- б) Досліджує значення слів і використання в різних контекстах

- в) Заснований на математичному моделюванні мови
- г) Передбачає порівняння різних мов

7. Основна методика для дослідження когнітивної лінгвістики

- а) Лінгвістичний аналіз інтерв'ю
- б) Аналіз метафор та концептів
- в) Статистичний аналіз лексикографії
- г) Структурний аналіз текстів

8. Основна методика для дослідження прагматичної лінгвістики

- а) Дослідження фонетичних явищ
- б) Аналіз прагматичних актів
- в) Порівняння синтаксичних конструкцій
- г) Розбір історичних змін мови

9. Предмет дослідження когнітивної лінгвістики

- а) Аналіз мовних структур і правил
- б) Вивчення мови крізь призму психології та мислення
- в) Дослідження історичних змін мови
- г) Вивчення соціальних аспектів мовлення

10. Теорія, яка є предметом дослідження соціолінгвістики

- а) Теорія мовних актів
- б) Теорія синтаксису
- в) Теорія мовних змін у суспільстві
- г) Теорія концептуальних метафор

11. Основна теорія дослідження формальної лінгвістики

- а) Теорія фонологічних змін
- б) Теорія текстової інтерпретації
- в) Теорія конверсій
- г) Теорія глибинної структури

12. Теорія, яка вивчає значення через контекст і взаємодію мовця та слухача

- а) Структуралізм
- б) Семантика контексту
- в) Генетична лінгвістика
- г) Дискурсивний аналіз

13. Лінгвістична теорія, яка передбачає вивчення зміни мови в часі

- а) Синхронічна лінгвістика
- б) Діахронічна лінгвістика
- в) Семантична лінгвістика
- г) Прагматична лінгвістика

14. Завдання структурної лінгвістики щодо вивчення мовних елементів

- а) Вивчає мову в контексті її зміни та еволюції
- б) Вивчає мову як систему взаємозв'язків між елементами, зокрема на рівні синтаксису та морфології
- в) Вивчає функції мови в конкретних соціальних ситуаціях
- г) Вивчає значення слова через метафори

15. Лінгвістична теорія, яка досліджує аспекти мови у соціальному контексті

- а) Соціолінгвістика
- б) Логічна лінгвістика
- в) Синтаксична лінгвістика
- г) Теорія мовних актів

16. Лінгвістична теорія, яка вивчає прагматичні аспекти використання мови

- а) Структуралізм
- б) Прагматизм
- в) Когнітивізм
- г) Формалізм

17. Проблема дослідження комунікативної лінгвістики

- а) Вивчення мовних структур
- б) Дослідження процесу взаємодії між людьми за допомогою мови
- в) Аналіз літературних текстів
- г) Вивчення граматики та синтаксису

18. Оберіть твердження, яке описує поняття «комунікативна компетенція»

- а) Вміння користуватися граматичними правилами
- б) Вміння розуміти й використовувати мову в комунікативних ситуаціях

- в) Вміння створювати і сприймати науковий текст
- г) Вміння писати тексти без орфографічних помилок

19. Назвіть складові елементи комунікативного процесу

- а) Тільки код і повідомлення
- б) Адресат, канал, код, повідомлення
- в) Тільки адресат і канал
- г) Тільки адресат і адресант

20. Основний представник прагматичної школи комунікативної лінгвістики

- а) Фердинанд де Сосюр
- б) Вільям Шекспір
- в) Чарльз Сендрес Пірс
- г) Людвіг Вітгенштейн

21. Предмет дослідження прагматики

- а) Фонетика та фонологія
- б) Вивчення еволюції мови
- в) Зв'язки між мовними формами і їх значеннями
- г) Використання мови в соціальних і культурних контекстах

22. Мовний акт, який виконується при виконанні дії в комунікації

- а) Лексична одиниця
- б) Перформативний акт
- в) Синтаксичний акт
- г) Пропозиція

23. Поняття «імплікатура» в комунікативному акті позначає

- а) Літературний стиль
- б) Не виражене значення, яке виникає через контекст комунікації
- в) Виражене значення висловлювання в комунікації
- г) Використання певної стратегії в комунікації

24. Оберіть правильне твердження щодо мовного акту

- а) Мовні акти можуть виконуватися лише в межах одного виду тексту
- б) Мовний акт є основною одиницею мовленнєвої діяльності
- в) Мовні акти не взаємодіють між собою
- г) Мовні акти не мають соціального контексту

- 25. Стратегія, яка спрямована на зменшення відстані між комунікантами**
- а) Стратегія зближення
 - б) Стратегія економії
 - в) Стратегія формальності
 - г) Стратегія домінування
- 26. Поняття «запитування» в комунікативній лінгвістиці позначає**
- а) Підтвердження відомої інформації
 - б) Перепитування, яке направлене на отримання додаткової інформації
 - в) Створення непорозумінь між учасниками комунікації
 - г) Мовний акт, який пов'язаний з вибаченнями
- 27. Оберіть з мовних одиниць приклад «підтверджувальної стратегії»**
- а) Можливо
 - б) Так, я це розумію
 - в) Ніколи
 - г) Не знаю
- 28. Мовна стратегія, що дозволяє уникнути прямої відповіді на запитання**
- а) Стратегія евфемізму
 - б) Стратегія уникання
 - в) Стратегія маніпуляції
 - г) Стратегія підтвердження
- 29. Об'єкт лінгвокультурологічного аспекту дослідження мови**
- а) Соціальні фактори впливу на мову
 - б) Мова як відображення культурних особливостей
 - в) Структурні особливості мовних одиниць
 - г) Лексичні зміни в мові
- 30. Основна проблема дослідження мови в лінгвокультурологічному аспекті**
- а) Вивчення мовних елементів у контексті їх функціонування
 - б) Дослідження мовних законів та їх форм вираження

- в) Вивчення мови через призму культури і національних особливостей
 - г) Тільки аналіз лексики та синтаксису
- 31. Напрямок дослідження лінгвокультурологічного концепту пов'язаний із вивченням мовних одиниць, які відображають культурні реалії**
- а) Семантичний аналіз
 - б) Лексикографічний аналіз
 - в) Фонетичний аналіз
 - г) Когнітивно-культурологічний аналіз
- 32. Мета лінгвокультурологічного дослідження концептів**
- а) Розкриття значення лексичних одиниць
 - б) З'ясування культурних уявлень, що лежать в основі мовних концептів
 - в) Опис правил граматики
 - г) Вивчення звукових змін у мові
- 33. Основне завдання зіставної лексикології**
- а) Дослідження взаємодії мовних систем на рівні фонетики
 - б) Порівняння лексики різних мов та виявлення спільних та відмінних рис
 - в) Аналіз мовних конструкцій на рівні синтаксичних одиниць
 - г) Вивчення історичних змін у лексиці однієї мови
- 34. Як впливає інтернет-лінгвістика на розвиток мови**
- а) Зміцнення традиційних мовних норм
 - б) Утворення нових мовних форм та засобів
 - в) Сприяння зменшенню мовної варіативності
 - г) Не впливає на розвиток мов
- 35. Мета дослідження корпусної лінгвістики тексту**
- а) Вивчення мови на конкретних текстах зі статистичними методами
 - б) Аналіз звукових змін в мовах
 - в) Дослідження граматичних правил мови
 - г) Визначення синтаксичних структур у мовах
- 36. Основна характеристика корпусної лінгвістики тексту**
- а) Вивчення мовних явищ тільки через усне мовлення
 - б) Використання великих масивів даних для аналізу мовних явищ

- в) Аналіз лише письмових текстів
- г) Тільки вивчення морфології

37. Важливий етап для становлення корпусної лінгвістики тексту

- а) Розробка методів вивчення мовних законів
- б) Розробка електронних баз даних текстів
- в) Дослідження мовних змін на рівні фонетики
- г) Збір словникового матеріалу

38. Основне завдання комп'ютерної лексикографії

- а) Виключно вивчення синтаксису
- б) Автоматизація процесу створення словників
- в) Створення тестів для перевірки лексики
- г) Дослідження впливу соціальних змін на мову

39. Основна мета дослідження лінгвістики тексту

- а) Вивчення елементів мовної системи на рівні слів і звуків
- б) Дослідження тексту як одиниці комунікації
- в) Дослідження граматичних структур мов
- г) Аналіз та опис мовних змін на рівні синтаксису

40. Актуальна концепція для дослідження лінгвістики тексту

- а) Теорія мовних актів
 - б) Теорія комунікативних ситуацій
 - в) Текстова когезія та когерентність
 - г) Опис структури синтаксичних одиниць
- Правильна відповідь: в)

41. Оберіть аспект герменевтики до інтерпретації тексту

- а) Вивчення тільки синтаксичних структур
- б) Лексичний аналіз тексту
- в) Тільки фонетичний аналіз
- г) Розгляд тексту в контексті його історії та культури

42. Оберіть твердження, яке відповідає принципам герменевтики

- а) Інтерпретація тексту є результатом безпосередньої інтуїції
- б) Розуміння тексту є взаємодією між текстом, контекстом і досвідом читача
- в) Інтерпретація тексту залежить від знання лише його лексики
- г) Текст завжди має однозначне трактування

43. Об'єкт дослідження політичної лінгвістики

- а) Мова як інструмент міжособистісної комунікації
- б) Використання мови для досягнення політичної мети
- в) Аналіз граматичних структур у політичних текстах
- г) Вивчення звукових особливостей мови

44. Основна проблема в дослідженні політичної лінгвістики

- а) Вивчення соціальних аспектів мови
- б) Опис і аналіз політичних дискурсів та їх впливу на аудиторію
- в) Аналіз політичних структур у граматиці
- г) Дослідження фонетичних явищ у мовах

45. Основна функція політичної лінгвістики

- а) Використання мови як маніпулювання громадською думкою
- б) Опис граматичних норм політичних мов
- в) Аналіз лексичних одиниць у політичних текстах
- г) Дослідження фонетичних особливостей мови

46. Яким чином політична лінгвістика може впливати на суспільство?

- а) Зосереджується лише на дослідженні політичної лексики
- б) Аналізує роль мови в політичних стратегіях та маніпуляціях
- в) Досліджує тільки мовні зміни в політичних термінах
- г) Немає впливу на суспільство

47. Функція політичної лінгвістики взаємодії між політиком та суспільством а) Ідеологічна функція

- б) Комунікативна функція
- в) Прагматична функція
- г) Когнітивна функція

48. Метод, який вивчає вплив політичної мови на масову свідомість

- а) Психолінгвістичний метод
- б) Дискурс-аналіз
- в) Семантичний аналіз
- г) Статистичний аналіз

49. З якою метою метод когнітивного аналізу застосовується в політичній лінгвістиці?

- а) Для вивчення структури мови в політичному дискурсі
- б) Для дослідження засобів мови для маніпулювання переконаннями та свідомістю громадян
- в) Для вивчення емоційної забарвленості політичних текстів
- г) Для опису історичних змін у політичній термінології

50. Мета політичної лінгвістики в контексті комунікації

- а) Створення лексичних баз даних для політичних термінів
- б) Аналіз мовних структур в офіційних документах
- в) Дослідження мови як засобу політичного впливу
- г) Виключно вивчення мови у політичних виступах

ТЕМИ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Стан сучасної лінгвістики з погляду теорії наукової парадигми.
2. Актуальні проблеми лінгвістики тексту.
3. Властивості тексту, його одиниці: текст і дискурс.
4. Основні текстові категорії художнього тексту.
5. Текстові категорії медіатекстів та Інтернет-лінгвістики.
6. Актуальні проблеми та засоби дослідження Інтернет-лінгвістики.
7. Комунікативно-прагматичний аспект політичного дискурсу.
8. Комунікативна інтенція і теорія мовленнєвих актів.
9. Комунікативна інтенція і теорія мовленнєвого впливу.
10. Лінгвопрагматика політичного дискурсу.
11. Політична лінгвістика як галузь мовознавства: предмет дослідження.
12. Мовленнєві жанри політичного дискурсу.
13. Комунікативно-прагматичний аспект промов Президента.
14. Лінгвістичні парадигми дослідження медіадискурсу.
15. Концептуальна метафора в дописах соціальних мереж.
16. Зіставна фразеологія української та німецької мов.
17. Зіставна лексикалогія на матеріалі української та англійської мов.
18. Вплив штучного інтелекту на сучасну Інтернет-лінгвістику.
19. Актуальні проблеми лінгвокультурології як галузі мовознавства.
20. Лінгвістична прагматика стратегій спілкування.
21. Структура мовленнєвого акту та його ознаки.
22. Закони успішної комунікації.
23. Причини комунікативних невдач у професійному спілкуванні.
24. Сленг як соціокультурний феномен.
25. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців.

26. Проблематика дослідження політичного дискурсу.
27. Лінгвістичні методи дослідження політичної мови.
28. Актуальні проблеми Інтернет-лінгвістики.
29. Причини перемикання і змішування кодів у мові іноземців.
30. Мовна ситуація українців.
31. Мовленнєва і немовленнєва комунікація.
32. Комунікативна компетенція носія мови.
33. Соціально-комунікативна система.
34. Основні джерела виникнення соціолінгвістики як науки.
35. Мовна особистість в професійному дискурсі.
36. Ритуальні жанри політичного дискурсу.
37. Політичний дискурс як маніпулятивно-мовленнєвий вплив на свідомість реципієнтів.
38. Агітаційні політичні жанри: структура, функції.
39. Типологія мовленнєвих жанрів політичного дискурсу.
40. Мета та завдання дослідження теорії семантичних прототипів.
41. Засоби дослідження когнітивної поетики.
42. Методика лінгвокогнітивного аналізу.
43. Основні методи зіставного аналізу мови.
44. Категоріальний апарат комунікативної лінгвістики.
45. Лінгвістичні портали: історія та сьогодення.
46. Електронні ресурси на допомогу перекладачам.
47. Лінгвокультурологічний аналіз текстів: мета, завдання.
48. Основні проблеми дослідження міжкультурної комунікації.
49. Суржикове мовлення українців.
50. Культура мови молодіжного соціуму.
51. Студентський жаргон, сленг у розмовному стилі спілкування.
52. Національні феномени українського когнітивного медіадискурсу.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Лінгвістичні парадигми дослідження.
2. Аспекти дослідження сучасної лінгвістики.
3. Методи лінгвістичного дослідження.
4. Комунікативна лінгвістика та її категорії.
5. Когнітивна лінгвістика як наука.
6. Напрями дослідження когнітивної лінгвістики.
7. Лінгвокультурологія як галузь мовознавства.
8. Напрями дослідження лінгвокультурологічного концепту.
9. Становлення зіставної лексикології.
10. Напрями дослідження в площині зіставного мовознавства.
11. Становлення Інтернет-лінгвістики.
12. Концепти й категорії, їх формування і вербалізація
13. Структура концепту.
14. Концептуальний аналіз.
15. Типологія концептів.
16. Концепт і мовне значення.
17. Лексичні й граматичні концепти.
18. Мовні значення як певні концептуалізації.
19. Когнітивна граматики за Р. Ленекером.
20. Традиційна і альтернативні теорії категорій.
21. Функціонально-семіологічний підхід.
22. Концептуальний аналіз семантики мовних одиниць.
23. Комунікативна лінгвістика.
24. Моделі та компоненти комунікації.
25. Вербальні компоненти спілкування.
26. Загальна характеристика складових комунікативного акту.
27. Закони успішної комунікації.
28. Новітні форми комунікації.
29. Аналіз комунікативної ситуації.
30. Етапи розвитку лінгвопрагматики, джерела прагматики.
31. Аспекти мовленнєвого акту.

32. Загальнотеоретична класифікація ілокутивних актів.
33. Особливості комунікативних невдач.
34. Основні терміни і поняття соціолінгвістики
35. Мовний код.
36. Соціально-комунікативна система.
37. Мовна ситуація.
38. Перемикання і змішування кодів. Інтерференція.
39. Предмет дослідження політичної лінгвістики.
40. Політична мова та дискурс.
41. Основні методи дослідження політичної мови.
42. Основні підходи, тлумачення і дефініції текстових структур.
43. Властивості тексту, його одиниці.
44. Текст і дискурс.
45. Типологія текстів
46. Теоретичні основи герменевтики.
47. Становлення корпусної лінгвістики тексту.
48. Теоретичні пооження корпусної лінгвістики.
49. Комп'ютерна лексикографія як лінгвістична наука.
50. Сучасні лінгвістичні електронні словники.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ (РЕКОМЕНДАЦІЇ) ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Проведення практичних занять уможливорює вирішувати основну дидактичну мету – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих здобувачами вищої освіти на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Завдання практичного заняття:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка здобувачів до складання заліку;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка до майбутньої практичної діяльності тощо.

Основною вимогою до проведення практичних занять є забезпечення розуміння здобувачами теоретичних основ і творчого виконання практичної роботи. Ефективність практичного заняття залежить від самостійності виконання роботи кожним здобувачем вищої освіти.

Практичні заняття проводяться в об'ємі, не меншому, ніж зазначений у цьому комплексі для таких занять.

При підготовці до практичних занять викладачеві бажано обговорити зі здобувачами структуру заняття, та вимоги до них, а саме: здобувач вищої освіти повинен проаналізувати свій конспект лекції, рекомендовані літературні та нормативні джерела до теми, скласти робочий запис відпрацьованого матеріалу і використати його при відповіді на запитання заняття.

При проведенні практичних занять викладач заздалегідь формує структуру проведення заняття, у якому визначає порядок і послідовність заслуховування підготовлених відповідно до теми заняття доповідей, обговорення їх, опитування студентів, проведення захисту рефератів, у разі наявності таких та проведення дискусії з теми заняття.

Практичні заняття є найважливішим засобом розвитку у майбутніх спеціалістів досвіду самостійної діяльності. Це досягається шляхом виконання відповідних умов:

- продумане планування навчального матеріалу: встановлення логічного зв'язку з матеріалами, вивченими раніше, використання знань, отриманих на лекціях на професійній і міжпредметній основі;
- озброєння здобувачів вищої освіти методикою читання і конспектування, складання планів і тез виступу, вирішення задач, виконання практичного завдання і написання звітів;
- урахування індивідуальних особливостей і готовності до виконання практичного завдання, звертання уваги на найбільш складні для засвоєння розділи, обладнання робочих місць сучасними технічними засобами навчання, електронно-обчислювальними машинами тощо;
- раціоналізація самостійних занять здобувачів: правильне визначення витрат часу, оптимізація змісту і внесення до системи завдань оптимального поєднання методів навчання. Формування умінь і навичок відбувається через різні дії та багаторазові повторення – через вправи.

Оцінка доповідей, відповідей на запитання оцінюються за національною шкалою, про що ставиться відмітка у журналі академгрупи.

При проведенні занять, крім відповідей на питання (відповідно до рекомендованих планів), здобувачі розв'язують ситуативні завдання (задачі).

Оцінювання вирішення ситуативних завдань проводиться також за національною шкалою, про що робиться відмітка в журналі академгрупи.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

Основні джерела

1. Бондаренко А. І. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
2. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови Київ, 2005. 218 с.
3. Дубчак О. Чути українською. Київ: Віхола, 2020. 204 с
4. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2013. 142 с.
5. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
6. Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії: навчально-методичний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 148 с.
7. Кондратенко Н. В., Стрій Л. В., Билінська О. С. Лінгвопрагматикаполітичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів. Одеса: Астропринт, 2019. 236 с.
8. Морозова І. Б. Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії: метод. рек. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2021. 41 с.
9. Назаренко О. М. Вступ до мовознавства: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2021. 190 с.
10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 667–669.
12. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці: Букрек, 2014. 412 с.
13. Aarts J., Meijs. W. Corpus Linguistics: Recent developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research. Amsterdam: Rodopi, 1984. 425 p.

14. Stubbs M. Text and corpus analysis: computer-assisted studies of language and culture. Oxford: Blackwell, 1996. 288 p.
15. Teubert W. Corpus linguistics and lexicography. Text Corpora and Multilingual Lexicography ed. by W. Teubert. John Benjamins Publishing Company – Amsterdam/ Philadelphia, 2007. P. 109–134.
16. Tenbrink T. Cognitive Discourse Analysis: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 283 p.

Список допоміжних джерел

1. Безугла Л. Мовленнєвоактовий аналіз у прагмапоетиці. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2020. Вип. 187. С. 307–314.
2. Колегаєва І. М. Вербалізований концепт як об'єкт наукового опису. Одеська лінгвістична школа: кола реконструкцій: колект. моногр. Одеса: ПолиПринт, 2020. С. 38–44.
3. Мамич М. В. Вербальний контент і лінгвокультурологічне наповнення тексту з погляду медіастилістики. *Українська мова*. 2021. № 2(78). С. 18–32.
4. Мельник С. М., Назаренко О. М., Сікорська В. Ю. Мовна презентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors*. Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 446–467.
5. Назаренко О. М., Кабанцева Н. В. Мовна компетенція студентів як основа культури мови: особливості та порушення норми. *Мовні і концептуальні картини світу*. Збірник наукових праць. Вип. 74(2). Київ, 2023. С. 148–160.
6. Назаренко О. М., Макєєва Д. О. Мовна картина світу як віддзеркалення свідомості в міжкультурній комунікації. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку*: матеріали II Міжнародної наук.-практичн. конференції Ч. 2. Львів-Торунь: Liha-Pres 2022. С. 77–81.
7. Назаренко О. М., Кабанцева Н. В. Концептуальна метафора «Людина та суспільство» в текстах ЗМІ на матеріалі української та англійської мов». *Ezikov Svyat. Orbis Linguarum*. Т. 22. 2. Blagoevgrad, Bulgaria, 2024. С. 50–58.
8. Томчаковська Ю. О., Строченко Л. В., Томчаковський О. Г. Структура аналізу англomовного наукового тексту юридичної

- тематики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Том 33 (72) № 4 Ч. 2. С. 300–304.
9. Mamich M.V., Shevchenko-Bitenska O. V. Problems of linguistic studies of professional language in Ukraine. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse: колективна монографія. Liha-Pres. 2021. S. 136–155.
 10. Nazarenko O. M. Communication and pragmatic aspect of modern Ukrainian text. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse. Collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2021. С. 155–171.
 11. Tomchakovska Yu., Tomchakovskiy O., Mikava N., Lesnevskaya K. English OCCULT discourse as a cultural phenomenon. *Wisdom*. Vol. 3 (2). 2022. P. 273–280.

Ресурси відкритого доступу

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980): онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL: <http://www.sum.in.ua/>
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). URL <https://sketch.uacorpus.org/#dashboard?corpname=grac18>
3. Граматичний словник української мови. URL <http://www.mova.info/grmasl.aspx>
4. Каталог посилань з корпусної лінгвістики. URL: http://www.bmanuel.org/clar2_tt.html
5. Лінгвістичний центр НАН України. URL <https://linguistic-ukraine.com>
6. Науково-методичний центр з української мови. URL <http://www.mova.gov.ua>
7. Лінгвістичний портал: словники, корпус. URL <http://www.mova.info>
8. Основні правила української орфографії. URL <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/3167/1/d060013.pdf>
9. Словники й енциклопедії онлайн. URL <http://rozum.org.ua>
10. Українська мова. URL <http://ukrajinskamova.org.ua>
11. Український вебкорпус Лейпцизького університету. URL https://corpora.wortschatz-leipzig.de/de?corpusId=ukr_mixed_2014

12. Український лінгвістичний портал для досліджень української мови та лінгвістичних питань. URL <http://www.ukrlit.org/linguistics>
13. Чотиримовний науковий словник. URL <http://www.mova.info/Page3.aspx?l1=60>
14. British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/>
15. Dictionary Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
16. Digital Dialects – платформа, що надає ресурси для вивчення різних мов і лінгвістичних аспектів. URL <https://www.digitaldialects.com>
17. Language Log – блог з лінгвістичних питань до актуальних мовних явищ. URL <https://language-log.ldc.upenn.edu>
18. Oxford English Dictionary (OED). URL <https://www.oed.com>
19. Wiley Online Library – База наукових публікацій, зокрема в галузі лінгвістики. URL <https://www.wiley.com>

Навчальне видання

**Мирослава Володимирівна МАМИЧ,
Оксана Миколаївна НАЗАРЕНКО**

СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТЕОРІЇ

Навчально-методичний посібник
для підготовки здобувачів другого (магістерського)
рівня вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 6,05. Зам. № 2504–01.

Видавешь ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net